

Stanislav Južnič

Naravoslovno- matematična in glasbena dela jezuitov v Turjaški »knežji« fidejkomisni knjižnici

JUŽNIČ Stanislav, prof. dr., Oddelek za zgodovino
Univerze v Oklahomi, Norman, ZDA

929 Volf Engelbert Turjaški
001.821: 929 Volf Engelbert Turjaški

NARAVOSLOVNO-MATEMATIČNA IN
GLASBENA DELA JEZUITOV V TURJAŠKI
»KNEŽJI« FIDEJKOMISNI KNJIŽNICI

Opisujemo poglobljena dela graških jezuitov v knjižnici njihovega najpomembnejšega ljubljanskega prijatelja in nekdanjega študenta, deželnega glavarja grofa Volfa Engelberta Turjaškega. Ob njih omenjamo še dela drugih habsburških jezuitov, pa tudi dela najvidnejših rimskih in nemških jezuitov. Petnajstletni Volf se je med zadnjimi Kranjci vrnil v katoliški vero tudi zato, ker sicer ne bi smel študirati na univerzi v Gradcu. Med graškim študijem je prišel v stik s sodobno znanostjo in za svojo knjižnico nabavljal številna dela graških jezuitov. Nekatere rokopise iz Volfove knjižnice prvič predstavljamo javnosti.

Volf je svoja študijska leta nadaljeval v Severni Italiji, saj so zavoljo tridesetletne vojne nemške univerze izgubile prestiž. Tako se je navzel predvsem italijanskih ali celo beneških vplivov, ki so bili značilni za Ljubljano dotlej, manj pa pozneje. Volf je v Ljubljano vpeljal italijansko operne, glasbene in fizikalne novosti Galilejevega toskanskega in Kircherjevega jezuitskega rimskega kroga.

Ključne besede: Turjaška »knežja« fidejkomisna knjižnica v Ljubljani, zgodovina matematike, zgodovina fizike, zgodovina glasbe, jezuiti.

JUŽNIČ Stanislav, Ph.D., Professor, Department of
History, University of Oklahoma, Norman, USA

929 Volf Engelbert Turjaški
001.821: 929 Volf Engelbert Turjaški

NATURAL HISTORY-MATHEMATICAL WORKS
OF HABSBURG, GERMAN, AND ROMAN JESUITS
AT PRINCE AUERSPERG'S TRUST LIBRARY OF
LJUBLJANA

Count Volf Engelbert Auersperg, once a student of the Graz Jesuits, was also their greatest patron. The article describes the most important works of the Graz Jesuits held by the Volf Engelbert Auersperg library, as well as giving a brief depiction of the works of other Habsburg, Roman and German Jesuits. Fifteen year-old Volf was one of the Carniolans to revert to the Catholic faith, otherwise he would not have been permitted to study at Graz University where he first became acquainted with early modern science, and compiled a considerable personal collection of Graz Jesuit manuscripts and books, of which several are described for the first time in this article.

When the German universities lost their standing because of the Thirty Years War, Volf continued his studies in Northern Italy. Here Volf was influenced by Italian and even Venetian culture, the effects of which were significant also at that time in Ljubljana and which tapered off later when German ascendancy prevailed. Volf introduced the opera, music, and the physics innovations of Galileo's Tuscan and Kircher's Roman Jesuit circles to Ljubljana.

Keywords: Prince Auersperg's Trust Library of Ljubljana, History of Mathematics, History of Physics, History of Music, Jesuits.

Uvod

Deželni glavar Volf Engelbert Turjaški je ljubljanskim jezuitom iz deželnih zalog priskrbel 150 starov pšenice, ki je bila vredna prav tolikšno število goldinarjev. Leta 1652 je za jezuitski kolegij sezidal obsežen zid in posredoval, da je dežela Kranjska dala kolegiju hišo v bližini ter 1500 goldinarjev za gradnjo nove šole. Leta 1655 je ljubljanskim jezuitom daroval knjige, po smrti pa jim je zapustil 3000 goldinarjev obrestne mere. Prve kataloge Volfovih knjig je sestavil njegov najboljši prijatelj in prvi knjižničar, jezuit Janez Ludvig Schönleben. Kako so študentska popotovanja vplivala na Volfovo politiko in zbiranje znanstvenih knjig?

Volf, študent v Gradcu

Preglednica 1:

Študentska leta Volfovega očeta Ditriha Turjaškega, njegovih bratov in sinov

Ime	Študij (vir)	Profesorji
Herbard, Vajkard	Strasbourg, 1587	
Ditrih	Strasbourg, 1591	
Herbard, Vajkard, Ditrih	Tübingen, 26. 8. 1592 ¹	Maestlin, astronom
Ditrih	Padova, 1596	Galilei, matematik, 1592–1610
Volf	Ljubljana, 1625–	Poljak Albert Ocicky, rektor
Volf	Gradec, 1627, poezija ²	Durand, filozofija s fiziko, 1628–1630; Kobav, repetitor matematike, 1627–1633
Volf	Benetke, Padova, Bologna	
Volf	Dunaj, 1629	Guldin, matematik, 1623–1637
Volf	Siena, 15. 6. 1630–; višje študije, univerza ³	Gallaccini, matematik
Volf	Cleves, 1631 ⁴	
Herbard	München, 1630–23. 1. 1632	Nižje študije jezuitskega kolegija, nato na dvoru ⁵
Herbard	Strasbourg, 1631–21. 1. 1632 ⁶	Nižje šole
Herbard	Gradec, pomlad 1633–jesen 1633 ⁷	Durand, matematik, 1632–1654
Janez	München, 1630–15. 1. 1632	Nižje študije jezuitskega kolegija, nato na dvoru. Filozof Franz Schildt ⁸
Janez	Strasbourg	Nižje šole ⁹
Janez	Bologna, pomlad 1633–jesen 1633	Riccioli
Janez	Siena, junij/julij 1635–1636 ¹⁰	Gallaccini

¹ Preinfalk, Miha. Auerspergi. Po sledih mogočnega tura. Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana 2005, str. 99, 111; Hermelink, Heinrich (ur.). Die Matrikeln der Universität Tübingen. Kraus reprint, Nendeln/ Liechtenstein 1976. 1. knjiga, str. 696.

² Lukács, Ladislaus S. J. Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. II (1601-1640). Institutum Historicum S. I., Romae 1982; Von Radics, Peter. Denner. Der verirrte Soldat; oder: Des Glück's Probirstein. Ein deutsches Drama des XVII. Jahrhunderts aus einer Handschrift der k.k. Studienbibliothek in Laibach. Franz Suppan, Agram 1865, str. X; Andritsch, Johann. Die Matrikel der Universität Graz. Band 6/2 (1630-1662). Graz 1977, 1. knjiga, str. 82.

³ Weigle, Fritz. Die Matrikel der deutschen Nation in Siena (1573-1738). 1-2. Max Niemeyer, Tübingen 1962. 1. knjiga, str. 255.

⁴ Von Radics, Peter. Ernstes und Heiteres aus einer Cavalierbibliothek des 17. Jahrhunderts. V: Bilder Oesterreichischer Vergangenheit und Gegenwart. 1885, 3/12; str. 416–421. Separat: IV. Ernstes und Heiteres aus einer Cavalierbibliothek des 17. Jahrhunderts. Sacher-Masoch, Leipzig 1885, str. 26–36, tu str. 36; Bircher, Martin. The "splendid library" of the Counts of Auersperg in Ljubljana. The German Book 1450-1750. (ur. Flood, John L.; Kelly, William A.). British Library, London 1995, str. 285–297, tu str. 286.

⁵ Sienell, Stefan. Die geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof. Peter Lang, Frankfurt am Main 2001, str. 87; Mecenseffy, Grete. Im Dienste dreier Habsburger. Leben und Werken des Johann Weikhard Auersperg (1618-1677). Archiv für österreichische Geschichte. 1938, 114/2; str. 295–509, tu str. 299.

⁶ Von Radics, Peter. Ernstes und Heiteres aus einer Cavalierbibliothek des 17. Jahrhunderts; str. 34.

Volf Engelbert Turjaški je leta 1627 študiral poezijo v Gradcu kot 104. dijak *Wolfgangus Engelbertus L. Baron ab Auersperg Dominus in Schemberg*. Med njegovimi sedemindvajsetimi sošolci so bili iz krajev, poseljenih tudi s Slovenci, tile: Peter Anton pl. Trost iz Gorice, Ludovik pl. Bonomus (Bonomo) iz Trsta, Bernard Peter Gallus iz Gorice, Johannes Peterlin iz Ribnice, novomeški meščan Michael Sgainer, Peter Rugerius iz Gorice, Stephan Renzicher iz Gorice, Leonard Schock iz Kranja, Gregor Scholz iz Celja in Abraham Miernig iz Celovca. Tik pred njihovim vpisom je bil graški rektor Rafael Kobencl (10. 8. 1621–26. 1. 1626) slovenskega rodu, v njihovem času pa je rektorsko palico že prevzel pater Marcellus Pollart (Pollardt, Pallart, 16. 1. 1626–27. 9. 1628). Februarja 1627 je Pollart odslovil z univerze vse nezakonske otroke in heretike. Med slednje so seveda spadali predvsem protestanti; tako je moral Volf dve leti prej prestopiti v katoliško vero, da se je sploh lahko vpisal na graške nižje študije. Leta 1627 je bil prefekt Volfovih nižjih študijev in dekan jezikoslovja Vincentius Amigoni (Amigoli). Leta 1657 je retoriko v Gradcu študiral sin Volfovega bratranca, grof z enakim imenom – Volf Engelbert Turjaški.¹¹

Preglednica 2:

Turjaški študentje v Gradcu¹²

Številka matrikulacije v določenem letu in ime	Leto matrikulacije
104. Volf Engelbert, baron	1627 (poetika)
Volf Engelbert, grof (*1641)	1657
136. Joannes Jacobus, grof	1670
125. Franciscus Antonius, grof	1671
77. Theodoricus, grof	1673
164. Leopoldus, grof	1676
133. Georgius Sigismondus Weichardus, grof	1685
177. Joannes Carolus Josephus	1687
12. Adamus Siegfriidus, grof	1692
1179. Wolfgangus Jacobus, grof štajerski	Promocija

Preglednica 3:

Profesorji matematike in fizike v Gradcu v Volfovi dobi¹³

Učitelj	Leto, matematika/fizika (navedba pri Lukács, 1978/1: ali 1982/2)
Simeon Joannes Sedecius (Siderius, *1586, Moldauthen na Češkem; †1629, Praga)	1618 M (Andritsch, 1977, 1: XXV), 1619 F (2: 215)
Michael Sumerecker, rektor, 1638–1640	1618 F (2: 200; Andritsch, 1977, 1: XXV)
Volgang Quelmetz	1612–1619 M (2: 113, 125, 138, 150, 162)
Henric Philipp	1611 F (2: 113)
Joannes Heumondt (Heumont, *1676, Lorena; †1617, Gradec)	1612, 1615 F (2: 113, 125, 162)

⁷ Prav tam, str. 36; Steklasa, 1881, str. 613.

⁸ Sienell, n. d., str. 87; Mecenseffy, n. d., str. 299–300.

⁹ Herbarda in Janeza Knod (1897) ne omenja. (Knod, Gustav C. (ur.). *Die alten Matrikeln der Univeristät Strassburg 1621 bis 1793*. Kraus-Thomson, Nendeln/Liechtenstein 1976).

¹⁰ Weigle, Fritz. *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena*; 1. knjiga, str. 263.

¹¹ Andritsch, Johann. *Die Matrikel der Universität Graz. Band 6/2 (1630-1662)*. Graz, 1977, 1. knjiga, str. XVII, XIX, XXVII, 80, 82; izdaja 1980, 2. knjiga, str. 103.

¹² Andritsch, Johann. *Die Matrikel der Universität Graz. Band 6/2 (1630-1662)*. Graz, 1977, 1980.

¹³ Andritsch, Johann. *Die Matrikel der Universität Graz. Band 6/2 (1630-1662)*. Graz 1980, 1. knjiga, str. XXV, 2. knjiga, str. XVII; Lukács, Ladislaus S. J. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. I (1551-1600) in II (1601-1640)*; sporočilo dr. Jerneja Sekolca 7. 1. 2006.

Učitelj	Leto, matematika/fizika (navedba pri Lukács, 1978/1: ali 1982/2)
Paul Guldin	1618–1619 M, pisec 1637–1644, prefekt M 1639 (2: 201, 215, 437, 496, 518)
Joanes Gans (Jansonius, *1591, Würzburg; †1662, Dunaj)	1616, 1617, 1621 M (2: 187, 236; Andritsch, 1977, 1: XXII)
Joanes Molitoris	1621 F (2: 236)
Andrej Kobav	1614–1633, 1639, 1640, 1645–1649 M (2: 247, 261, 309, 322, 335, 350, 494, 522)
Georgius Dobronoki	1624 F (2: 275)
Mattheus Cossubius	1624 F (2: 247)
Joannes Nervius (Neronis)	1623 F (2: 261)
Janez Muchan	1623, 1624–1625, 1627 M (2: 275, 285)
Philipp Alegambe (Allegambe, *1592, Bruselj; †1652, Rim)	1625 F (2: 285)
Andrej Zergol (Cergol)	1624, 1626, 1630 M, 1640 F (Andritsch, 1977, 1: XXIV; 2: 275, 335, 528)
Bonifacius Förch	1629 F (2: 322)
Hermannus Horstius (*1600, Hezogenbusch v Brabantu; †1675, Dunaj)	1630 F (2: 335; Andritsch, 1977, 1: XXII)
Lucas Krajačić	1630 F (2: 335)
Balthasar Conrad	1630 M (Andritsch, 1980, 2: 4)
Zacharias Trinkelius	1633 F (2: 368)
Joannes Benderus	1633 F (2: 368)
Thomas Jasberini	1628, 1634 F (2: 309 403)
Paulus Opazewski	1634 F (2: 403)
Leonardus Bachin (*1602, Gradec; † 1665, Gradec)	1635 F (2: 423)
Hieronymus Marentz	1633 F (2: 385)
Franciscus Pizzon	1636 F (2: 441)
Bernardus Geyer	1637 F (2: 460)
Georgius Plazer	1637 F (2: 461)
Joanes Baptista Suadonella (Zuadonella)	1638 F (2: 479)
Georgius Schimonski	1638 F (2: 479)
Sigismundus Mogilnicki	1639 F (2: 497)
Philippus Müller	1639–1640 F (2: 496, 519)
Joannes Betholdus	1640 F (2: 518)
Jakob Honoratus Durandus	1629 F, 1632–1644 M (2: 385, 403, 423, 441, 460, 478, 495)
Henricus Oderwolff, Matthias Kirchmayr	1638 M (2: 479)
Michael Kodella (Codella)	1638, 1654– M (2: 479; Andritsch, 1980, 2: XVII)
Michel Haintz (Heinz, *1625, Graz; 1684)	1643, 1654 M (Andritsch, 1980, 2: XXI)
Mathias Kirchoffen	1650–1653, 1659–1660 M
Janez Cruxilla	1656 M (2: 265)
Franciscus Menegatti (*1631; 1710)	1659–1661 M (Andritsch, 1980, 2: XVIII)
Christophorus Dell (*1630, Celovec; 1683, Celovec)	1663 M

Preglednica 4:*Jezujski profesorji matematike in fizike na Dunaju v Volfovi dobi¹⁴*

Učitelj	Leto, matematika/fizika (navedba po Lukács, 1978/1: ali 1982/2)
Alfonsus Seldetti (Seidetti)	1610 F (2: 98)
Bartholomeus Wetzger	1611 F (2: 111)
Joannes Nagy	1603, 1608 M+F (2: 25, 79), 1613 F+M (2: 136)
Joannes Ostorius	1612 F (2: 115)
Thomas Politius	1614 F (2: 149)
Andreas Schwaiger	1615 M (2: 161)
Daniel Wazarelli (Vásárhelyi)	1615 F (2: 161)
Martinus Malczigk (Melczigg)	1617, 1618 F (2: 185, 199)
Josephus Metsler	1620 F (2: 225)
Joannes Rumer	1620 F (2: 226)
Georgius Sigismundi (*1589, Leitmeritz na Češkem; †1633, Znaim)	1618, 1620, 1621 M (2: 226, 234)
Mathias Bastiantzz (Boštjančič)	1621 F (2: 234)
Georgius Nagy	1622 F (2: 245)
Eustachius Steinaperger	1623 F (2: 258)
Paul Guldin	1622, 1623, 1624 M (2: 245, 258, 273)
Gasparus Tausch	1624 F (2: 273)
Joannes A. Gratz	1627 F (2: 295)
Leonardus Bagnus	1628 F (2: 307)
Josephus Kupferschiz	1625, 1629 F (2: 283, 320)
Laurentius Kintopf	1630 M (2: 333)
Philippus Divinar	1630 F (2: 333)
Jurij Turkovič, Hrvat	1631 F (2: 350)
Andreas Zergoll	1632, 1633 M (2: 363, 381)
Petrus Duchastel	1632 F (2: 363)
Leonardus Bachin (*1602, Gradec; 1665, Gradec)	1633 F (2: 381)
Bernardus Geyer	1634, 1635 N (2: 401, 419; Andritsch, 1980, 2: XX)
Laurentius Sengenschmidt	1631, 1634 F (2: 347, 400)
Bonifacius Förg	1635 F (2: 419)
Ferdinandus Sinabel	1637 F (2: 458)
Joannes Baptista Schwanari	1627 M, 1637 (2: 295, 458)
Leonardus Rolinus	1638 F (2: 476)
Carolus Sinich	1638 F (2: 476)
Janez Cruxilia	1657 M (2: 265)

¹⁴ Lukács, Ladislaus S. J. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. I (1551-1600) in II (1601-1640)*. Institutum Historicum S. I., Romae 1978, 1982.

Volf v Sieni

Preglednica 5:

Devetnajst turjaških študentov v baročni Sieni

Številka matrikulacije in ime	Datum vpisa	Plačilo	Weigle, 1962
181. Andreas (*1556/7, Šumberk; †1594)	28. 4. 1574	1 skud	1: 48
3244. Weichardus (*1575; †1607); Volfov stric	1. 6. 1601	2 skuda	1: 153
3787. Georgius Jacobus, baron (*7. 9. 1586; †26. 5. 1649, St. Pölten)	14. 6. 1605		1: 171
5064. Johannes Stephanus, baron (*1594; †28. 2. 1620, Horn)	22. 2. 1616		1: 214
6322. Volf Engelbert, baron (*1610)	15. 6. 1630		1: 255
6455. Sigismund Erasmus, baron (* 2. 5. 1613; † 25. 12. 1661)	28. 12. 1634	2 skuda	1: 260
6456. Wolfgang Matheus, baron (*16. 9. 1616, St. Leonard; †24. 5. 1678)	28. 12. 1634	2 skuda	1: 260
6541. Janez Vajkard, grof (*1615) grof	1635	3 skude	1: 263
6742. Johann Andreas, grof (*1615, Ljubljana; †1664); Volfov bratranec	24. 7. 1636	2 skuda	1: 271
7756. Johannes Herbardus, grof	19. 7. 1662	2 skuda	1: 310
8469. Wolfgang Jakob grof (*25. 7. 1656, Brestanica; †1700); Volfov nečak, Herbardov sin	1678		1: 338
8472. Franc Anton, grof (*16. 1. 1659, Samobor; †15. 4. 1729, Križ); Volfov nečak, Herbardov sin	1678		1: 338
8473. Franciscus Carolus, grof; pozneje 3. knez	22. 5. 1678	2 skuda	1: 338
9002. Wolfgangus Honorius, baron	8. 6. 1691	1 skud	1: 358
9094. Georgius Sigismundus Weichardus, grof (*16. 12. 1674, Gradec; †25. 9. 1734, Gradec)	1693		1: 361
10001. Andreas Christianus Disma, grof (*11. 11. 1680, Kirchberg am Wald; †27. 12. 1742, Soteska)	2. 11. 1707		1: 395
10061. Christophorus Albertus, grof (*11. 7. 1689; †29. 8. 1717, Breisach)	29. 11. 1708		1: 397
10413. Aleksander, grof (*14. 9. 1702; †12. 6. 1759, Šrajbarski turn); Herbardov vnuk	26. 7. 1721		1: 414
10493. Wolfgang Moritz, grof (*29. 12. 1707, St. Pölten; †25. 5. 1756)	3. 9. 1727		1: 419

Turjačani so se na univerzo v Sieni vpisovali stari od 18 do 23 let; le Vajkard (*1575) in Andrej Kristjan Dizma (*1680) sta bila nekoliko starejša. Trije sienski študentje so bili Herbardovega rodu s Šrajbarskega turna, dva sta bila kneza, približno polovica turjaških sienskih študentov pa je izhajala iz vej zunaj Kranjske.

Volf je bil 6322. sienski študent, Janez pa je kot 6541. moral ob vpisu odšteti 3 *skude*,¹⁵ vredne v tistih časih neposredno po najhujši inflaciji 21 florentinskih lir. Oba sta bila vpisana med visokim plemstvom grofov in baronov, tako kot leta 1635 Janezov sošolec Janez Ambrož grof Thurn-Valsassina (*Joannes Ambrosius Turrianus et Valsassina Comes*) pod številko 6553,¹⁶ radovljiški graščak in pozneje lastnik ene boljših kranjskih knjižnic z Galilejevimi deli. Drugi kranjski sošolec Tobija Engelhauser je bil dne 12. 5. 1635 vpisan pod številko 6571 med nižjim plemstvom in meščani; tako je plačal le 3 *skude*, trikrat manj od Janeza Vajkarda Turjaškega.¹⁷

Volfov bratranec Janez Andrej Turjačan je 24. 7. 1638 plačal 2 *skuda* kot 6742. študent v Sieni ob svojem ljubljanskem sosedu Janezu Andreju grofu, pozneje knezu Porcia, ki je dobil naslednjo številko 6743.¹⁸ Tretji turjaški knez Franc Karel je 22. 9. 1678 ob vpisu na univerzo v Sieni plačal 2 *skuda*. Nobeden od Turjačanov ni bil promoviran v Sieni, saj so se tam predvsem navadili svetovljanstva. Do leta 1804 so v Sieni doktorirali štirje kandidati iz Kranjske, med njimi dva Ljubljana. Večinoma so študirali

¹⁵ Wolfgang Engelbert baron Auersperg Dom in Sekau und Seiseberg (Weigle, Fritz. *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena*; 1. knjiga, str. 255, 263).

¹⁶ Weigle, Fritz. *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena*; 1. knjiga, str. 264; Smole, Majda. *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. DZS, Ljubljana 1982, str. 407, 691.

¹⁷ Weigle, Fritz. *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena*; 1. knjiga, str. 265.

¹⁸ Prav tam, str. 271.

pravo.¹⁹ Tudi sin Volfovega mitničarja Janez Daniel pl. Erberg je končal svoje študije v Sieni. Leta 1667 je diplomiral v Gradcu in nadaljeval študij na Dunaju pri Georgu Wohinzu (Bohincu) s pravno disputacijo leta 1671.²⁰

Leto dni pred Janezom Vajkardom Turjaškim je v Sieni matrikuliral njegov poznejši sodelavec med člani Leopoldovega cesarskega tajnega sveta, Johan Adolph pl. Schwartzberg.²¹ Vpisali so ga pod številko 6444 takoj za bratom, s katerim sta skupaj popotovala in študirala v Parizu.

Na univerzo v Sieni se je dne 4. 1. 1626 vpisal poznejši cesar Ferdinand III.; kot petinpetdeseti gojenec je plačal kar 40 *skudov*. Leta 1586 se je markiz Karel Avstrijski vpisal kot enajsti dijak, leta 1577 pa je matrikuliral kardinal Andrej Avstrijski.²²

Univerzo v Sieni so ustanovili sredi 13. stoletja, posebno pa se je razširila s prilivom bolonjskih profesorjev in študentov leta 1321. Siena je bila konzervativna tako glede literature, kot glede upodablajočih umetnosti; tako se humanizem v njej ni posebno razmahnil. Največji sin Siene je bil Enea Silvio Piccolomini, po katerem se še danes imenuje knjižnica v Sieni. Vseeno pa Volf razen del očetovega padovskega profesorja Francesca Piccolominija ni nabavil ravno veliko knjig, natisnjenih v Sieni, čeravno sta tam tako Volf kot Janez Vajkard zaključila svoj študij.

V zgodnjem 16. stoletju so v Sieni predavali jurist Claudio Tolomeo (Tolomei) ter humanista Eurialo Ascolano in Jacopo Griffolli. Leta 1555 je mesto izgubilo samostojnost in je prišlo pod florentinske Medičejce.²³ Politično ponižanje je po drugi strani sprostito vplive Galileja in Akademije *del Cimento* iz Firenc.

Med zdravniki in naravoslovci je slovel profesor matematike, redovnik Pifferi, član sienske akademije *Intronati* in favorit ustanovitelja akademije *Lincei* Cesija.²⁴ Pifferi je leta 1595 v Sieni objavil knjigo o napravi za viziranje v topografiji in stavbarstvu *Monicometro*. Dne 25. 5. 1604 je v Sieni posvetil nadvojvodi Cosimu de'Mediciju II. komentiran prevod Sacrobosca. Knjigo je razdelil na 25 poglavij, začenši z bolj geometrijskimi opisi Zemlje in vesolja, dokazovanjem okroglosti Zemlje s pomočjo prijetnih skic,²⁵ naravo znamenj zodiaka,²⁶ opisom Mlečne poti, vetrov, voda, plime, oseke, plovbe in končno še nepogrešljivih sončnih ur.²⁷ V predgovoru se je skliceval na svojega pokojnega padovskega kolega Alessandra Piccolominija, na četrti strani še vedno nepaginirane predstavitve vsebine pa je opozoril na napake pri Sacroboscu; le-te je naštel že Francesco Baroccio v *Kozmografiji*, ki si jo je nabavil tudi Volf. Kopernikovo »fantastično mnenje« o gibanju Zemlje je Pifferi previdno kar večkrat proglasil za nemogoče in je bolj zaupal teoriji mrkov Kopernikovega padovskega sošolca Girolama Fracastora.²⁸ Objavil je preglednico zemljepisnih širin in dolžin važnejših mest, med njimi Trsta in Dunaja, ne pa Ljubljane, Gorice ali Gradca.²⁹

Ob koncu nepaginirane predstavitve astronomije je Pifferi med starimi mojstri naštel Kopernika, Peurbacha, Regiomontanusa, Sacrobosca in kastiljskega kralja Alfonza X., med sodobnimi pa Tycha Braheja, Claviusa in prikritega kopernikanca Giovannija Antonija Maginija, ki je leta 1588 premagal Galileja v tekmi za eno od obeh matematičnih kateder v Bologni. Pifferi ni omenjal Galileja, ki dotlej še ni imel objavljenih del, medtem ko je Magini leta 1589 objavil slovite račune orb po Kopernikovi domnevi, leta 1614 pa prve efemeride, izračunane po Keplerjevih principih, trinajst let pred Rudolfskimi iz leta 1627. Magini je slovel kot kartograf, astrolog in učitelj matematike vojvod Gonzaga iz Mantove. Posebej se je zanimal za

¹⁹ Weigle, Fritz. *Die deutschen Doktorpromotionen in Siena von 1485-1804. Quellen und Forschungen aus itallienischen Archiven und Bibliotheken*. 1944, 33, str. 199–251, tu str. 213, 217.

²⁰ Pogačnik, Fedor Marija. *Schloss Lustal eine zukunftsweisende Kulturgestaltung*. S Melzer GmbH, Wien-München 1983, str. 36–37.

²¹ Weigle, Fritz. *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena*; 1. knjiga, str. 260; Sienell, n. d., str. 85.

²² Weigle, Fritz. *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena*; str. 35–36, 40.

²³ Weigle, Fritz. *Die Matrikel der deutschen Nation in Siena*; 1. knjiga, str. 3.

²⁴ Maranini, Anna. *La bibliotheca di un erudito: Francesco Pifferi da Siena*. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 1999/47; str. 127–196; tu str. 127–128.

²⁵ Pifferi, Francesco. *Sfera di Gio. Sacro Bosco tradotta, e dichiarata da don Francesco Pifferi*. *Salvestro Marchetti, Siena* 1604, str. 194.

²⁶ Prav tam, str. 221.

²⁷ Prav tam, str. 377.

²⁸ Prav tam, str. 61–62, 87, 185, 395.

²⁹ Prav tam, str. 356.

prazen prostor med planeti.³⁰ Dopisoval si je tudi s Tycho Brahejem; že pred Tychovo smrtjo mu je Kepler junija 1601 pisal iz Gradca. Magini je 20. 4. 1610 opozoril Keplerja na Galilejevo odkritje novih planetov, v resnici satelitov Jupitra. Magini je takoj po izidu dne 26. 5. 1610 ocenil Keplerjevo *Dissertatio cum nuncio sidereo*,³¹ ki je bila obenem natisnjena v Pragi in Firencah. Kepler je ocenil Origanusove *Efemeride* v pismu Maginiju že 10. 5. 1610, le nekaj mesecev po prvi izdaji,³² ki jo je nabavil tudi Volf. Kepler je Maginija celo vabil v Prago na ogled svojih meritev in računov, vendar Magini ni prišel in je raje računal po svoje, sprejemajoč le določene dele Keplerjevega nauka.

Med matematiki in arhitekti v Sieni je prednjačil Gallaccini, sin siromašnih, a uglednih plemiških staršev. Študiral je pri jezuitih, ki so mu zaradi izjemnih vrlin edinemu dovolili preskočiti tečaj gramatike pred vpisom na retoriko. Sprva se je posvetil filozofiji in medicini; doktoriral je v Sieni dne 19. 6. 1583. Leta 1602 se je iz Rima vrnil v Sieno, se poročil z domačinko, leta 1608/1609 pa prevzel Pifferijeva matematična predavanja. Leta 1621 je postal univerzitetni profesor matematike po smrti slovitega Guglielma Gangiolija; leta 1623 je prevzel še pouk logike in filozofije. Konec 16. stoletja je napisal knjigo o arhitekturi pristanišč, njegove rokopise o teoriji arhitekture pa so natisnili šele leta 1767. Zgledoval se je po načrtovalcu ljubljanske stolnice Pozzu.

Jezuit Pozzo je bil vsaj v zgodnjih letih pod vplivom Rubensa, katerega slike in knjige je hranil tudi Volf. Učil se je v delavnici Palma mlajšega (*il Giovane*), pozneje pa se je v delavnici Andrea Sacchija seznanil s tehnikami visokega baroka. Nato je Pozzo potoval v Como in Milano, kjer so ga leta 1668 jezuiti dodelili v *Casa Professa San Fidele* ter hvalili njegova slavnostna okraševanja. Kot umetnik je dozoreval v Genovi in Milanu. Pozzove zgodnje slike kažejo vplive lombardske šole: bogate barve in grafika *chiaroscuro*. Okraševal je jezuitske cerkve v Milanu, Bologni in Arezzu, leta 1676 pa že s svojo iluzionistično tehniko cerkev v Mondo-

viju. V Torinu je leta 1678 poslikal strop jezuitske cerkve svetih mučencev. Leta 1681 ga je jezuitski general Oliva povabil v Rim, kjer je med letoma 1685 in 1694 poslikaval cerkev sv. Ignacija.

Gabrijel Gruber je nabavil Pozzovo knjigo o perspektivi, poznejšo izdajo pa so imeli novomeški frančiškani. Pozzo jo je posvetil cesarju Leopoldu I. in jo okrasil s 118 gravurami, zvečine brez skic zgradb in arhitekture, s katerimi se je začel v večji meri ukvarjati šele v naslednjem stoletju. V letih 1702–1703 ga je Anton Florijan knez Liechtenstein, ambasador Leopolda I. pri papežu v Rimu, povabil na dunajski dvor. Leta 1707 je zgradil Herkulov hodnik pri Liechtensteinovi dunajski vrtni palači, ohranilo pa se je več Pozzovih fresk v dunajski jezuitski cerkvi. Leta 1708 je na povabilo operozov zgradil ali vsaj izdelal načrte za stolno katedralo sv. Nikolaja v Ljubljani³³ po vzoru rimskih cerkev *Il Gesu* in *Sv. Ignacij*. Pozzo je umrl ravno pred začetkom načrtovanja beneške cerkve sv. Ignacija.

Gallaccini se je z matematičnimi raziskovanji zelo približal Galileju, še posebno po Galilejevem obisku pri sienskem škofu Ascanu II. Piccolominiu avgusta 1633. Galilei je obiskal Sieno neposredno po procesu v Rimu, ki ga je med 12. 4. 1633 in 21. 6. 1633 vodil generalni komisar inkvizicije Vincenzo Maculamo (da Firencuola), vojni inženir papeža Urbana VIII.³⁴

Gallaccini je bil član akademije *Filomati* skupaj s Cesarom Ripo, Francescom Piccolomini-jem, Giulijem Piccolomini-jem in Claudiom Tolomeijem.³⁵ Gallaccini se je pri svojem raziskovanju vakuumu skliceval na Bramerjevo knjigo, ki je sledila Galilejevim načelom. Bramer je zasnoval poskus, podoben poznejšemu Guerickovemu; menil je, da je vakuum predvsem zrak, ki ga iztisnemo iz teles z vodo ali ognjem. Za Bramerja je po očetovi smrti skrbela sestra, ki je bila poročena z Bürgijem. Joost Bürgi je leta 1604 vzel Bramerja s seboj za pet let v Prago, kjer je v letih 1603–1612 Keplerju pomagal pri računanju.

³⁰ Magini, Anton. *Ephemerides Coelestium Motuum...* Damian Zenar, Venetiis 1616, str. 17.

³¹ Magini, Anton. *Supplementum Ephemerides, ac Tabularum Secundorum Mobilium...* Damian Zenar, Venetiis 1614, str. 253, 265, 267.

³² Prav tam, str. 266.

³³ Prelovšek, Damjan. *Ljubljanska arhitektura 18. stoletja. Zgodovina Ljubljane. Kronika, Ljubljana 1984; str. 177–188, tu str. 179.*

³⁴ Kuznecov, Boris Grigorjevič. *Galileo Galilei. Nauka, Moskva 1964, str. 210, 216.*

³⁵ Morolli, Gabrielé (ur.). *Siena 1600 Circa: Dimenticare Firenze. Santa Maria Della Scala, Siena 2000, str. 33, 36, 48, 60, 62.*

S Sieno so bili povezani še drugi pomembni učenjaki. Giovanni Francesco Palmieri je leta 1620 v Sieni objavil prvo italijansko pisano (kratko) knjigo o sončnih urah Claviusovega študenta, jezuita Giovannija Girolama Chiniga. Rokopis, ki ga je fizik, jezuit Francisco da Paula, napisal v Sieni v 17. stoletju, hranijo v vatikanskih jezuitskih arhivih. Jezuit Guarini je predaval fiziko v Sieni leta 1703, pozneje pa na rimskem kolegiju.

Sienski profesor medicine, botanik Gabrielli, je leta 1691 ustanovil Akademijo *Fisiocritica*. Leopold I. je pod vplivom nekdanjega sienskega študenta, svojega prvega ministra kneza Janeza Vajkarda, univerzo v Sieni na novo organiziral in ji povečal število kateder. V Sieni sta delovala matematika Pistoi ter raziskovalec strelovodov in Vezuva Bartaloni.

Dela habsburških glasbenikov

Preglednica 6:

*Habsburška dela o glasbi po Schönlebnovem katalogu turjaških knjig iz leta 1668, prepisanem leta 1762*³⁶

Pisec	Leto	Naslov in kraj izdaje	Stran ³⁷
Vimina, Alberto	1652	La Gara. Opera dramatica representata in musica, Viennae ³⁸	poezija; 416
Schmelzer, Gio. (Guidelbech)	1674	Drama per la musica (Musik), Viennae	362, poezija
Sbarra	1662	Del Musik la Generosita D'Alessandro, Viennae	397, glasba
Sbarra, Francesco	1668	Il pomo d'oro, Viennae	397, glasba; 357
Appolloni, Giovanni Filipo	4. 11. 1655	Argia, Insprugg	

Volf je najbolj zaupal domačim habsburškim glasbenikom, saj je v glasbenem oddelku svoje knjižnice hranil kar tretjino domačih del. Glasbeni okus si je resda izpilil med študijem v Italiji, kljub temu pa se je prepustil tudi domačim vplivom. Potem ko je Volf leta 1655 podaril ljubljanskemu jezuitskemu kolegiju več knjig,³⁹ je v letih 1645–1647 ter od leta 1656 do januarja 1658 v kolegiju služboval Janez Krstnik Dolar kot *Scholarum simul et Musicae*. Leta 1656 je Dolar v Ljubljani poučeval retoriko, leta 1661 pa je kot vodja glasbe jezuitske cerkve *Am Hof* na Dunaju postal najpomembnejši glasbenik v avstrijski jezuitski provinci. Tja je gledališke predstave hodil gledat sam cesar Leopold I.⁴⁰ v družbi svojega prvega ministra, turjaškega kneza Janeza Vajkarda.

Volf se je zanimal za prve evropske opere; po krstni izvedbi pri florentinskih aristokratih (1594)⁴¹ so po njihovem zgledu vpeljali še navado tiskanja libretov v obliki knjig, ki so jih obiskovalci lahko nabavili kar ob uprizoritvi. Prvi libretto v nemškem jeziku je bila Schützova *Dafne* (1627) s tekstom Martina Opitzja po Rinucciniju. Viminovo dunajsko *La Gara* (Tekma) je Radics⁴² proglasil za prvo italijansko opero, odigrano v novozgrajeni Volfovi palači leta 1652. Delo je bilo tiskano in igrano na Dunaju ob praznovanju rojstva cesarjeve hčerke Margarite Marije.

Viminovo predstavo *La Gara* je oskrbel Volfov vrstnik Giovanni Burnacini. Burnacini je bil učenec Alfonsa Parigija, ki je po vzoru na svojega brata Giulia Parigija in učitelja Bernarda Buontalentija za-

³⁶ HHStA, FAA; Žargi, Matija. *Auerspergov knežji dvorec v Ljubljani* (Lozar Štamcar, Maja; Žvanut, Maja. (ur.)). *Theatrum Vitae et Mortis Humanae*. Narodni muzej, Ljubljana 2002, str. 277–308, tu str. 287.

³⁷ Stran v katalogu 1668/1662; številka v Sotheby's prodajnem katalogu iz leta 1982 ali 2: (1983).

³⁸ Žargi, n. d., str. 290.

³⁹ Baraga, France (ur.). *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)*. Družina, Ljubljana 2003, str. 196, 223.

⁴⁰ Dolinar, France-Martin. *Das Jesuitenkolleg in Laibach und die Residenz Pleterje 1597-1704, Dissertatio ad Doctoratum in Facultate Historiae Ecclesiasticae Pontificiae Universitatis Gregorianaе*. Tiskarna Ljubljana, Ljubljana 1976, str. 62, 150; Höfler, Janez. *Glasbena umetnost pozne renesanse in baroka na Slovenskem*. Partizanska knjiga, Ljubljana 1978, str. 100–102.

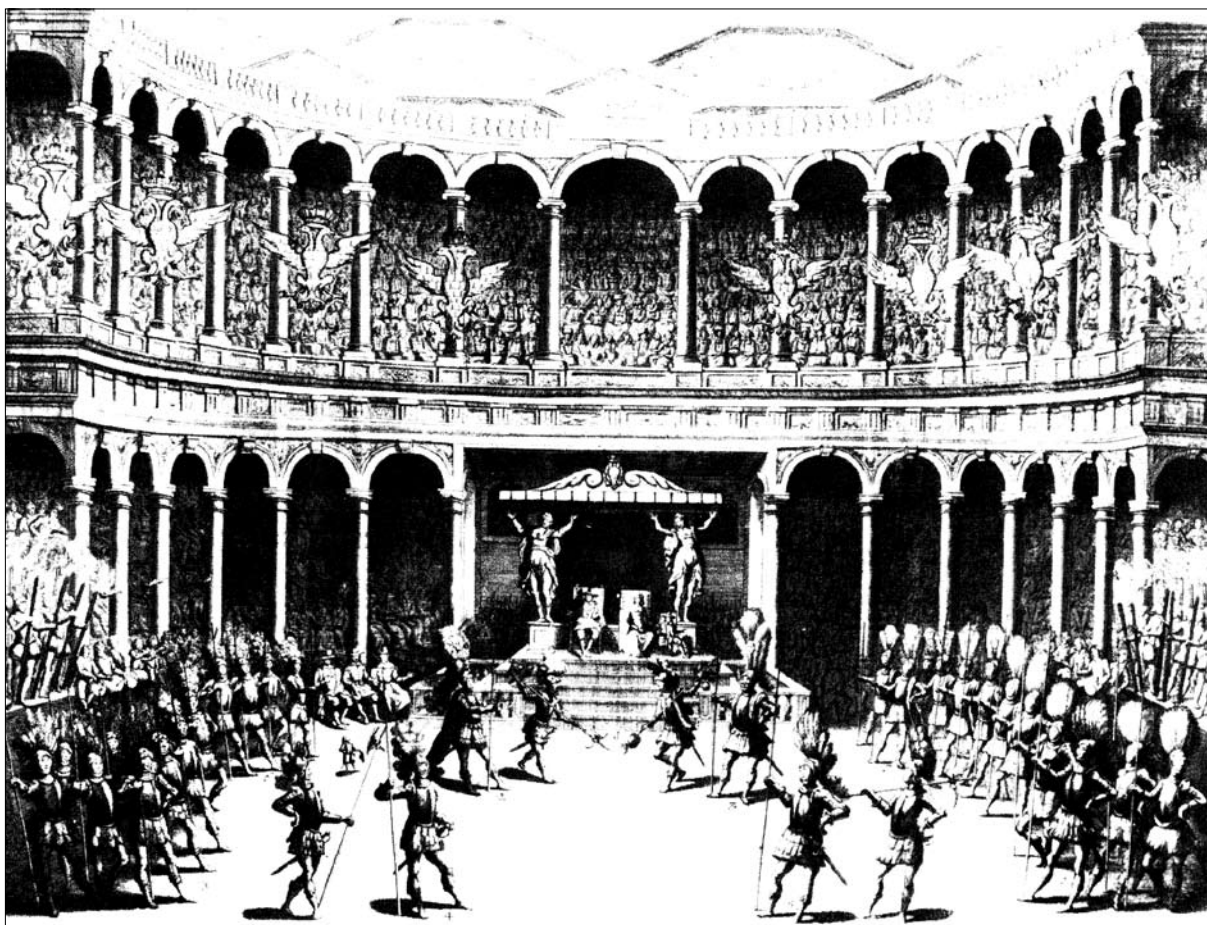
⁴¹ Höfler, n. d., str. 28.

⁴² Von Radics, Peter. *Frau Musica in Krain*. Ljubljana 1877, str. 21; Höfler, n. d., str. 126.

snoval medičejsko proslavo v Firencah. Giovanni Burnacini je svojo pot gledališčnika in scenografa začel v Mantovi ali Ferrari; leta 1640 je prišel v Benetke, leta 1642 pa je postavil provizorični teater v Ferrari in na proslavi Device Marije v Benetkah. Leta 1643 je delal kot scenograf in impresarij za teater sv. Janeza in Pavla v Benetkah. Leta 1646 sta ga cesar Ferdinand III. in mantovska princesa cesarica Eleonora II. povabila na Dunaj, gotovo po posvetu z Janezom Vajkardom Turjaškim, domačim učiteljem svojega prvorojenca. Leta 1651 sta se Giovanni in njegov sin Lodovico Ottavio Burnacini začela uveljavljati na dunajskem dvoru. Giovanni je pri dvornem teatru in v plesni dvorani uredil avtomatski sistem kulis na »italijanski način« in tu uprizoril opero *La Gara* z Viminovo (Vienina) in A. Bertalijevo glasbo. Giovanni je lesen teater za več tisoč gledalcev postavil tudi v Regensburgu, kjer je leta 1653 sodeloval na državnem zboru ob proglasitvi Janeza Vajkarda Turjaškega za kneza, Giovannija Burnacinija za barona, Ferdinanda IV. pa za kralja in prestolonaslednika. Ob smrti Ferdi-

nanda IV. leta 1654 je Giovanni Burnacini postavil mrtvaški oder v dunajski avguštinski cerkvi. *La Gara* je bila odigrana leta 1652 v dunajskem teatru, imenovanem *Burnacinis* po Giovanniju. Med petimi bakrorezi v libretu, tiskanem ob predstavi, je Giovanni Burnacini prvič objavil bakrorez teatra, ki ga je postavil na Dunaju. Volf in Janez sta si predstavo gotovo ogledala in libreto shranila v svoji knjižnici. Naslednje leto (1653) je Burnacini v Regensburgu objavil še sedem scenskih gravur z libretom opere *Inganno d'amore* z italijanskim libretom Benedetta Ferrarija in nemškim povzetkom, ki ga Volf ni nabavil.

Giovannija je po smrti kot scenograf dunajskega cesarskega dvora nasledil sin Lodovico Ottavio Burnacini, ki je leta 1668 postavil predstavo Cestijeve opere *Il pomo d'oro*, leta 1674 pa Draghijevo in Schmelzerjevo opero *Il fuoco eterno*; Volf je nabavil oba libreta. Na Dunaju so med letoma 1661 in 1700 izdali devet libretov s scenografijo Lodovica Ottavia; Volf ni nabavil prav vseh, tem-

Slika z dunajske predstave Viminove *La Gara* (Vimino, 1652).

več predvsem tiste, ki sta si jih z bratom Janezom osebno ogledala. Dunajski libreti so po italijanskih vzorih na naslovnici imenovali libretista, skladatelja in scenografa, ne pa pevcev. Nemci so bili bolj »varčni« in so pogosto spuščali libretista ali celo skladatelja.

Lodovico Ottavio ni izdeloval le dekoracij, odrskih naprav in kostumov za vse dvorne predstave, temveč je postal kar vodilni arhitekt cesarja Leopolda I. Sezidal je krilo *Hofburga*, restavriral *Favorito*, postavil teater *Cortina* (1666–1668) na kraju poznejše dvorne knjižnice, sezidal двореc *Laxenburg*, izdelal številne spomenike, figure in skice, ki jih danes hranijo v dunajskem muzeju teatra.

Ob uprizoritvi opere *La Gara* naj bi pri Volfu v istem času igrali še *dramma fantastico musicale* »*Le vicende del tempo*«. To opero z libretom genovskega grofa Bernarda Moranda na Manelli-jevo glasbo so prvič uprizorili ob obisku toskanskih nadvojvod Sigismunda, Francesca in Ane leta 1652 v teatru mesta Faenza, ustanovljenem v letih 1617–18. Bila je ena prvih odmevnih predstav v Faenzi; seveda pa ni bila nujno odigrana tudi v Ljubljani. Podobno velja za domnevno pri Volfu izvedeno Apollonijevo (Appolloni) »glasbeno dramo« *L'Argia* skladatelja Cestija, ki so jo pozneje velikokrat ponatisnili v Italiji. Schönleben je v libreto opere *Argia* vpisal ekslibris leta 1658 in s tem dal Radicsu povod za domnevo o postavitvi predstave v Ljubljani leta 1655. Prvo izdajo so objavili in odigrali v Innsbrucku v počastitev prestopa švedske kraljice Kristine iz evangeličanske v katoliško vero dobro leto poprej (6. 6. 1654). Na jezuitski univerzi v Innsbrucku je do prevzema prestola študiral bodoči cesar Leopold I. in si je kot petnajstletni nadvojvoda gotovo ogledal *Argio*. Prestop kraljice Kristine je pripravljala rimski profesor matematike jezuit Paolo Casati, ki je bil eden poglavitnih piscev knjig ljubljanskih jezuitov. Prestop je bil dogodek leta, zato je profesor matematike na liceju v Padovi Andrea Argoli že leta 1652 dve svoji deli posvetil prav Kristini Švedski. Volf je nabavil kar šest Argolijevih astronomskih del.

Radics je prav tako navajal neimenovano italijansko opero, ki naj bi se pri Volfu v Ljubljani igrala ob postu marca 1660. Radics je petintrideset let pozneje svojo trditev spremenil; brez pojasnila

je prvo ljubljansko predstavo italijanske opere predstavil na obisk cesarja Leopolda dne 9. 9. 1660. O tedanji *Commedia Italiana in musica* na Volfovem vrtu je poročal cesarski glasnik Lovrenc Kurelič (Churelichz) in tedaj še ne dvajsetletni Valvasor v *Slavi*.⁴³

Radics ni imel trdnejših dokazov za svoje trditve iz leta 1877, saj je v opombi bralca napotil le na Volfovo knjižnico. Zato so ga ostro kritizirali po najdbi pozlačene ploščice med kopanjem temeljev Plečnikovega NUK-a (1. 2. 1937) na prostorih nekdanje Volfove palače; ploščica je ob datumu 20. 4. 1660 navajala Volfovo ime z nazivi. Sprva so menili, da gre za letnico začetka gradnje knežje palače, ki naj še ne bi obstajala ob natisu opere *La Gara* leta 1652.⁴⁴ Pozneje se je izkazalo, da se datum na ploščici nanaša predvsem na Volfovo dograditev palače. Dovolj opeke za prekrivanje palače je Volf nabavil šele leta 1660 in 13. 10. 1661.⁴⁵ Vsekakor pa je Radics pri tej in drugih svojih raziskavah temeljito izrabil fond turjaške knjižnice kot zadnji med ljubljanskimi raziskovalci; dokazal je vsaj ljubljansko uprizoritev italijanske opere septembra 1660, deset let pred Parizom.⁴⁶ Tedaj so uprizorili operno predstavo neznanega imena v *Ballhausu* Volfovega vrta ob cesarjevem obisku v Ljubljani. Nastopali so ugledni kranjski diletanti in morda peli celo v italijanskem jeziku, podobno kot leta 1700.

Ni mogoče z gotovostjo dokazati ne Radiceve domneve o operi *Argia* v Ljubljani leta 1658 niti nastopa italijanske opere v Ljubljani ob postu marca 1660,⁴⁷ kljub podatkom o izdatkih za igralce s strani Deželnih stanov, ki so začeli svoje protokole pisati leta 1633. Tako so med junijem 1653 in 9. 6. 1654 plačali 25 srebrnih kron splošno znani

⁴³ Höfler, n. d., str. 126.

⁴⁴ Von Radics, Peter. *Frau Musica in Krain*; str. 21; Von Radics, Peter. *Die Entwicklung des deutschen Bühnenwesens in Laibach. Ljubljana 1912*, str. 20; Škerlj, Stanko. *Italijanske predstave v Ljubljani od XVII. do XIX. stoletja. Kronika slovenskih mest. 1934*, 1, str. 98–105 in 179–185, tu str. 103–105; SBL, 3: 634–635, 637–638, 4: 428.

⁴⁵ Weigl, Igor. *Ljubljanska palača knezov Auerspergov. Kronika*, 2006, 54/1, str. 29–48 in; Molè, Rudolf. *K zgodovini knežjega dvorca. Kronika*, 1937, 4/4, str. 48–50.

⁴⁶ Von Radics, Peter. *Denner. Der verirrt Soldat; oder: Des Glück's Probirstein*, str. VI–VII; Höfler, n. d., str. 126.

⁴⁷ Von Radics, Peter. *Denner. Der verirrt Soldat; oder: Des Glück's Probirstein*, str. XV.

skupini Andreja Trillerja za igro, uprizorjeno na Kranjskem.⁴⁸

Volf je kupil kar dve Sbarrajevi deli, *Generosità d'Allessandro* in *Pomo d'oro*. Sbarra je bil pesnik na nadvojvodovem dvoru v Innsbrucku; malo pred smrtjo se je preselil na Dunaj in pisal glasbene drame za cesarico, vdovo po Ferdinandu III. Po Sbarrajevi smrti se je v dunajskih glasbenih krogih uveljavil njegov sin Francesco Sbarra, med drugim na prvi seji Akademije, ki jo je 7. 1. 1674 sklical cesar Leopold I.⁴⁹ *Il pomo d'oro* je Cesti komponiral za cesarjev rojstni dan; Leopold I. je deseturno predstavo razdelil na dva dela. Cesti je bil sprva minorit, nato tenor in za tem član papeške kapele. Leta 1652 se je pridružil dvorni glasbi v Innsbrucku, dne 22. 4. 1666 pa je postal glasbeni operni intendant na Dunaju.⁵⁰

Volf se je ob italijanskih opernih novostih zanimal tudi za novo pariško komedijo, kot jo je razvijal njegov dvajset let mlajši sodobnik Molière. Ob tem je seveda podpiral tudi bolj klasično zasnovan ljubljanski jezuitski teater, ki je v marsičem obvladoval ljubljanski okus še dolgo po Volfovi smrti.

Volf ni hranil le Galilejevih fizikalnih del, temveč je kupil tudi sonate in drugo glasbo za lutnjo Galilejevega mlajšega brata Michelangela (1620). Michelangelo je šel po glasbenih stopinjah očeta Vincenza, ki je prav tako pisal glasbo za lutnjo. Žal Michelangelo ni veliko zaslužil; brat Galileo Galilei mu je priskrbel službo pri bogatem poljskem aristokratu in po Michelangelovi smrti skrbel za njegovo številno družino.⁵¹

Volfova naslovnica Knoblochovega prevoda Tessonnerieve tragikomedije, nastale v Molièrovem krogu (Tessonnerie, 1659).

Volfovi graški rokopisi in disertacije

Preglednica 7:

Knjige in rokopisi o matematiki in fiziki iz Gradca v Volfovi knjižnici po Schönlebnovem katalogu turjaških knjig iz leta 1668, prepis iz leta 1762⁵²

Pisec	Leto	Naslov	Stran
Auersperg, Wolfgang	1659	Orbis Lusus (4 izvodi)	333
Durandi, Jacobi Honorati	1636	Elementa Euclidus geometria	335
Anonymi (Molitoris)	1622	Cursus philosophicus Gracensis	337
Herwart, Joannis Caroli	1646	Theoremata peripatetica	342
Sikuten (Šikuten, Sguter), Michaelis	1657	Philosophia tripartite	344

⁴⁸ Škerlj, n. d., str. 103, 105, 181; Von Radics, Peter. Denner. Der verirrte Soldat; oder: Des Glück's Probirstein, str. VI–VII, XI, XV; Arhiv Republike Slovenije (AS), Registraturni protokol Deželnih stanov 1653 (1653–1659) folio 37a.

⁴⁹ Seifert, Herbert. Akademien am Wiener Kaiserhof der Barockzeit. Akademie und Musik. Festschrift für Werner Braun zum 65. Geburtstag (ur. Frobenius, W. in drugi). Saarbrücken 1993, str. 215–223, tu str. 219.

⁵⁰ Seifert, Herbert. Der Sig-prangende Hochzeit-Gott. Hochzeitsfeste am Wiener Hof der Habsburger und ihre Allegorik 1622–1699. Musikwissenschaftlicher Verein, Wien 1988, str. 24–25.

⁵¹ Kuznecov, Boris Grigorjevič. Galileo Galilei. Nauka, Moskva 1964, str. 157, 303.

⁵² HHStA, FAA.

Volf je hranil številne doslej neznane jezuitske rokopise z univerze v Gradcu. Anonimni tečaj filozofije v turjaški knjižnici je leta 1622 v Gradcu gotovo napisal ali narekoval tamkajšnji profesor filozofije. Poleg Cerkníčana Andreja Kobava so v tem in naslednjem letu filozofijo v Gradcu predavali Dobronoki (1623–1626), Cossubius (1619–1624), Nerovius (1621–1624) in Molitoris. Najpomembnejši pisec med njimi je bil Prekmurec Dobronoki, ki je bil leta 1611 in 1612 novic v Brnu, v letih 1613–1615 pa študent filozofije v Gradcu. Med letoma 1616 in 1618 je predaval na nižjih študijih v mestu Humenné, ki je danes na Slovaškem. Naslednje leto je začel študirati bogoslovje v Gradcu in študij nadaljeval leta 1622 v Rimu. Leta 1627 je bil v Györu, v letih 1628–1630 prvi rektor v Zagrebu, v obdobju 1631–1637 in 1645–1648 pa prvi rektor kolegija, po letu 1635 univerze v Trnavi. Leta 1638 in 1639 je bil superior v Sopronu in v letih 1640–1644 rektor v Hemennéju. Leta 1607 je v Trnavi objavil madžarsko-latinski slovar fraz, ki so ga v Trnavi ponatisnili leta 1709 in 1728, pozneje pa še v Košicah. Več njegovih zgodovin jezuitov je ostalo v rokopisu. Poleg slovenskega, latinskega, ogrskega in hrvaškega jezika je znal tudi italijansko in nemško. Bil je tesen sodelavec kardinala Pázmánya, ki ga je celo predlagal cesarju Ferdinandu II. za svojega naslednika; vendar Dobronoki ponudbe ni sprejel.

Nerovius je po poučevanju filozofije štiri leta predaval moralno teologijo, deset let svete spise, nato pa je postal rektor; tri leta je pripravljaval kandidate za tretjo aprobacijo. Leta 1628 je napisal 230 strani dolg priročnik o zdravljenju duše.⁵³

Najverjetnejši pisec Volfovega anonimnega rokopisa *Tečaja filozofije* iz leta 1622 je Johannes Molitoris, ker je leta 1622 zaključil svoj triletni tečaj filozofije v Gradcu s predavanji o metafiziki.⁵⁴ Leta 1607 je bil novic v Brnu, v letih 1608–1611

pa je na Dunaju predaval začetnico in gramatiko kot prefekt. Med letoma 1612 in 1615 je študiral bogoslovje v Gradcu, leta 1616 pa je bil misijonar in prefekt v Passauu. V letih 1617–1619 je predaval triletni tečaj filozofije v Olomoucu in obenem spovedoval. Isto je naslednja tri leta ponovil v Gradcu, kjer je tudi vodil kongregacije. Leta 1623 je v Eben-dorfu opravil tretjo aprobacijo. Zato svojega *Tečaja filozofije* ni objavil in je tako ostal brez natisnjenih del. Sommervogel ga ne omenja, saj mu Volfova zbirka rokopisov ni bila znana.

Elfinstonis je takoj po vstopu med jezuite delal v Neaplju leta 1586. V Rimu je študiral bogoslovje (1590) in opravil zadnje zaobljube (1598). Od leta 1599 do 1610 je bil na Dunaju profesor filozofije in polemične teologije, prefekt šolnikov, superior, spiritual, katehet, spovednik ter svetovalec. Leta 1599 je predaval logiko, leta 1600 pa fiziko, ki jo je naslednje leto po njem prevzel Rafael Kobenc.⁵⁵ V tem času je Elfinstonis napisal rokopisa iz metafizike in fizike, ki ju je nabavil Volf; rokopis logike naj bi nastal kar ducat let po Elfinstonisovi smrti. Leta 1610 je Elfinstonis odšel v misijone. V Gradcu je bil profesor teologije, dekan učiteljev teologije, prefekt, spiritual in spovednik (1614–1622) v času, ko je Molitoris domnevno napisal *Tečaj filozofije* iz Volfove zbirke. Vsa Elfinstonisova dela so ostala v rokopisih.⁵⁶

Volf je nabavil doslej neznani graški rokopis tridelne filozofije pomembnega hrvaškega jezuita Šikutena. Šikuten je opravil noviciat v Leobnu (1631–1632), nato pa je študiral teologijo kot graški predavatelj filozofije (1633–1637). S predavanji filozofije je nadaljeval na Dunaju (1638–1640), kjer je bil pomočnik dekana filozofov in spovednik; leta 1640 je ob promociji bakalavrov objavil knjigo *D.O.M.A. Honoris ac Laboris Typographia as Illustriss...* V letih 1641–1642 je bil v domačem Zagrebu prefekt šolnikov, svetovalec in administrator. Na Dunaju je bil profesor polemične teologije in prefekt filozofskih študijev (1643–1646), v Zagrebu pa rektor (26. 6. 1646–1649). V letih 1650–1651 je bil na Dunaju pomočnik provinciala, 1652 in 1653 pa rektor v Gradcu; medtem je

⁵³ Andritsch, Johann. *Die Matrikel der Universität Graz. Band 6/2 (1630–1662)*. Graz, 1977, str. XXI–XXIII; Sommervogel, Carlos, S. J. *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus, Première partie: Bibliographie par les Pères Augustin et Aloys de Backer, Nouvelle Édition par Carlos Sommervogel, S. J. Strasbourgeois, publiée par la province de Belgique, Tome I–IX. Bruxelles-Paris 1890–1900*. 3. knjiga, str. 109–110 in 5. knjiga, str. 1637; Lukács, Ladislaus S. J. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. II (1601–1640)*, str. 477, 495, 575.

⁵⁴ Prav tam, str. 226, 236, 247, 681.

⁵⁵ Lukács, Ladislaus S. J. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. I (1551–1600)*, str. 586, 60 in II (1601–1640), str. 1.

⁵⁶ Stöger, 1978, 2: 661; Sommervogel, n. d., 3. knjiga, str. 378–379.

gotovo spoznal brata Volfa in Janeza Turjaškega. Med letoma 1654 in 1657, ko je sestavil rokopis iz Volfove zbirke, je bil v Trnavi profesor ter dekan teologov, kancler, svetovalec in knjižničar. Nato je v Gradcu predaval teologijo kot svetovalec (1658–1659), v letih 1660–1662 pa je bil tam ponovno rektor, potem v Judenburgu inštruktor za tretjo aprobacijo, prefekt, spiritual, spovednik in administrator (1663–1665). V letih 1666–1668 je bil provincial na Dunaju,⁵⁷ nato pa znova rektor v Gradcu (1669–1671). Po padcu Janeza Vajkarda Turjaškega je bil v letih 1673 in 1674 na Dunaju inštruktor tretje aprobacije, prefekt, spiritual, spovednik, svetovalec in prefekt študentskega dela knjižnice. Med letoma 1675 in 1679 je bil znova rektor v Gradcu,⁵⁸ pozneje prefekt študijev in knjižničar na Dunaju (1680–1681), od leta 1682 do smrti pa namestnik rektorja in dekan teologov v Gradcu.⁵⁹

Preglednica 8:

Habsburška dela o fiziki, matematiki in medicini v Volfovi knjižnici po Schönlebnovem katalogu turjaških knjig iz leta 1668, prepisanem leta 1762⁶⁰

Pisec	Leto	Naslov in kraj izdaje	Stran
Guldin (Guldini)	1635	Centro gravitatis 1 (2 izvoda), Dunaj	326; 175
Guldin (Guldini)	1640	Centro gravitatis 2, Dunaj	326; 176
Auersperg, Wolfgang	1659	Orbis Lusus, Gradec (4 izvodi)	333; -
Kobavis, Andrea	1643	Vindica Astronomica, Dunaj	334; -
Mayerhauser, Francisci	1661	Cometa Anno 1661, Carinthia (2 izdaji)	334; -
Durandi, Jacobi Honorati	1636	Elementa Euclidus geometria, Gradec	335; -
Gautruchi, Petri	1661	Philosophiae ac Mathematicae institutio, Vienna	335; -
Geyer (Gayer), Bernardi	1635	Dialectica. M. S. (Dunaj)	338; -
Dietrichstein, grof Francisci Ant. (Geraldini)	1661	Questiones philosophiae, Vienna	341; -
Dietrichstein, grof Francisci	1661	Questiones, Vienna	341; -
Wolff, Georgis	1675	Theses difficiliores ex universa philosophiae, Pragae	341; -
Elfinstonis, Georgis	1601	Metaphysica, Vienna	341; -
Elfinstonis, Georgis	1600	Physica (rokopis), Vienna	341; -
Elfinstonis, Georgis	1659	Logica, Vienna	341; -
Stengel, Georgis S.J.	1623	Syllogismo, Ingolstadt	341; -
Dietl, Georgis	1663	Theses philosophicae de Mundo et coelo, Salisburgi (dva izvoda)	341; -
Citardi, Henrici	1589	Metaphysica (rokopis)	341; -
Walis, Joannis Roberti	1668	Conclusiones philosophicae, Pragae	342; -
Lindelauff (Lindelauf), Joannis	1662	Philosophia rationalis, Vienna	343; -
Schmigleci (Smiglecki), Martini	1618	Logica, Ingolstadt	344; -
Weiss, Mathia	1628	Dialectica, Salisburgi	344; -
Ciceronis, Marcis Tullii		Philosophia volumen 2dum	344; 88, 89
Cornai, Melchioris (Cornaeus)	1657	Curriculum Philosophiae peripateticae	344; -
Liechtenstein, Mauri	1679	Questiones Philosophicae, Salisburg	344; -
Mayerhauser, Francisci	1661	Cometa Anno 1661, Carinthia (dve izdaji)	334; -
	1632-1699	... variorum Callendaria. po eden iz Trnave (1675), Dunaja in Salzburga ⁶¹	335; 2: 285, 2: 369
Guarionis, Hypoliti	1610	Die Greuer der Vewüstung menschlichen Geschlechts, Ingolstadt	314; -
Democratis, Mitridatis	1659	Nova dispensatio in pharma, Viennae	314; -

⁵⁷ Vanino, Miroslav. *Isusovci i hrvatski narod, I. Rad u XVI stoljeću, Zagrebački kolegij. Filozofsko-teološki institut družbe Isusove, Zagreb 1969, str. 146, 240, 301, 454.*

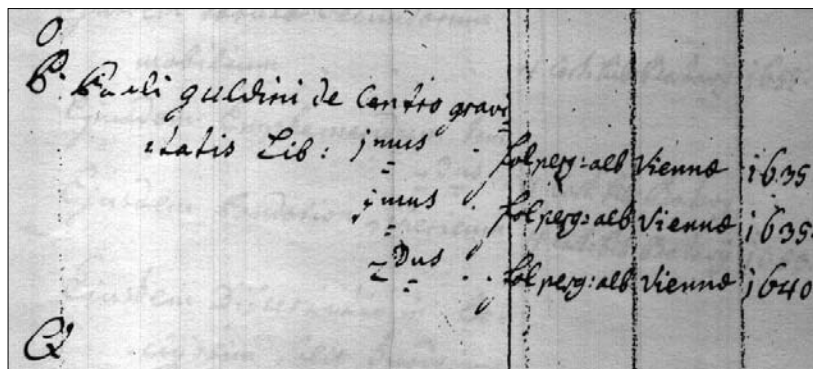
⁵⁸ Andritsch, Johann. *Die Matrikel der Universität Graz. Band 6/2 (1630-1662). Graz, str. 20.*

⁵⁹ Lukács, Ladislaus S. J. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. II (1601-1640), str. 753; Sommervogel, n. d. (1896), 7. knjiga, str. 1205–1206.*

⁶⁰ HHStA, FAA.

Pisec	Leto	Naslov in kraj izdaje	Stran
Rok, Ferdinandi Friderici		Dissertatio medica de circulatione sanguinis, Viennae	316; -
Marci, Joannis	1635	Idearum operatricum Idea, Praga	317; 239
Verbec (Sorbait)	1661	Disputatio medica de natura et usu acidularum, Viennae (10 izvodov)	318; -

Ob graških je Volf nabavil še dunajski rokopis *Dialektike* (1635) tedaj osemindvajsetletnega Geyerja. Geyer je, kot je bilo v navadi, po predavanjih na nižjih šolah poučeval filozofijo, nato teologijo, vse dokler ni postal rektor in končno celo avstrijski provincial na Dunaju (1655–1656). Leta 1672 je prispeval spis o Brezmadežni Devici za Gumpfenbergovo knjigo, ki so jo velikokrat ponatisnili.⁶²

Popis Guldiniovih del v Volfovem katalogu iz leta 1668, prepisanem leta 1762 (HHStA, FAA, stran 326).

O brezmadežni devici Mariji sta pisala tudi Schönleben in Dunajčan Lindelauf.⁶³ Volf je kupil Lindelaufovo *Racionalno filozofijo*. Lindelauf je po poučevanju na nižjih študijih tri leta predaval retoriko, štiri leta filozofijo, pet let polemično teologijo, osem let moralno teologijo in dve leti kanonsko pravo. Bil je superior v Gradcu in na Dunaju ter rektor kolegijev v Judenburgu, Ljubljani in Kremsu. Ljubljansko rektorsko palico je imel od 17. 1. 1682 do 24. 1. 1685, neposredno po Schönlebenovi smrti.

Dietrichsteini s Koroške so se razvili v eno najpomembnejših evropskih rodovin. Volf je nabavil dunajski zagovor filozofskih tez mladega grofa Franca Antona Dietrichsteina pri jezuitu Geraldiniju; dve lepo tiskani knjigi sta skupaj presegali 1000 strani. Geraldini je bil dovolj pomemben profesor, da je Volf nabavil kar dva Dietrichsteinova izpitna zagovora pri njem; tretji izvod iste knjige je posebej navedel še pod Geraldinijevim imenom. Dietrichstein je štel dve leti manj od mlajšega Volfa Engelberta, sina bratranca deželnega glavarja. Moč Dietrichsteinove rodovine je bila domala primerljiva s Turjaško, kar je lahko Volfa napeljalo k nabavi kar treh Dietrichsteinovih del. Volf Engelbert Turjaški z Altschloss-Purgstalla se je dne 24. 6. 1687 poročil z Margareto Konstanco baronico Dietrichstein⁶⁴ in tako utrdil vezi med obema mogočnima družinama.

Georg Sigfrid grof Dietrichstein iz Gradca je leta 1661 popisal promovirane študente profesorja Cruxilla; istega leta je profesorju pomagal pri popisu rodovine svojih prednikov v Gradcu. Naslednje leto je Georg Sigfrid grof Dietrichstein na izpitu zagovarjal filozofijo profesorja Cruxilla v Gradcu in jo izdal v bogati usnjeni knjigi A4- formata. Po šestdesetih straneh logike je sledil drugi del s posebej oštevilčenimi 94 stranmi fizike. Vakuum je opisal brez skic poskusov.⁶⁵ Tretji del je imel za tedanji čas nenavadno so-

⁶¹ Žargi, n. d., str. 289; Bircher, Martin. *The "splendid library" of the Counts of Auersperg in Ljubljana. The German Book 1450-1750.* (ur. Flood, John L.; Kelly, William A.). British Library, London 1995, str. 295; Sotheby's, London. *Second Day's Sale: 27th May, 1983 at 10:30 AM precisely, Continental and Early Printed Books and Bindings, The property of Señor German Mailhos and Señora Johanna Auersperg de Mailhos, of Montevideo, Uruguay. The Catalogue of Valuable Printed Books and Atlases.* Sotheby's, London 1983, str. 133–171, 2: 285.

⁶² Sommervogel, n. d. (1892), 3. knjiga, str. 1365, 1952–1955.

⁶³ Sommervogel, n. d., 4. knjiga, str. 1839.

⁶⁴ Preinfalk, Miha. *Auerspergi. Po sledih mogočnega tura. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana 2005, str. 328, 339, 354.*

⁶⁵ Cruxilla, Joanne Baptistae Soc. Jesu & Georg Sigfridus Comes Dietrichstein Gracensis AA. LL. Et Philosophiae Baccalaureus nec non Academiae Juventutis Parthenius Princeps praes. Joanne Baptist. Cruxillae e Societatis Jesu... Graecii philosophia

doben naslov: fizika-matematika. V njem je obravnaval aritmetiko, geometrijo, astronomijo, optiko, mehaniko, glasbo, celo astrologijo in kozmologijo.⁶⁶ Kopernikove ideje je opisal kot predpostavko brez navedb Keplerja ali Galileja; ob obravnavi teleskopa je pohvalil Kircherjevo *Ars Magna*.⁶⁷ Med geografi je seveda izpostavil Mercatorja, pa tudi Stevina.⁶⁸ V četrtem delu je obravnaval etiko, v zaključnem petem pa metafiziko. Posebej je opisal samosvoja Cabeova razmišljanja o Aristotelu.⁶⁹ Začetek prvega in četrtega dela sta krasili lepi gravuri Melchiorja Küssella. Naslovnice ostalih treh delov so krasile risbe Wolfganga Kiliana.⁷⁰

Cruxilla je bil rojen v tedaj beneškem Tolminu.⁷¹ V letih 1640–1645 je bil novic in študent filozofije na Dunaju. Leta 1645 je ponavljal snov z dijaki nižjih humanističnih študijev v Leobnu, v Gorici pa je predaval na nižjih študijih kot prefekt (1646–1649). V letih 1650–1652 je študiral bogoslovje v Gradcu in nato do leta 1654 v Trnavi. Leta 1655 je opravil tretjo aprobacijo v Judenburgu in doktoriral v Gradcu, kjer je naslednje leto postal profesor matematike, dekan humanistične fakultete (jezikov)⁷² in spovednik. Na Dunaju je bil profesor matematike, spovednik, katehet, vodja kongregacij in profesor filozofije (1657–1659). V letih 1660–1662 je bil profesor filozofije in spovednik v Gradcu, nato pa profesor polemične teologije in spovednik v Celovcu. V Gorici je bil profesor polemične teologije, prefekt šolnikov in spovednik (1664–1665). V Ljubljani je bil profesor polemične teologije, spovednik in misijonar (1666–1674) v zadnjih letih deželnega glavarja Volfa. Med leto-

ma 1675 in 1677 je predaval polemično teologijo kot spovednik v Gradcu, leta 1678 pa v Passauu. V Gorici je bil prefekt šolnikov, vodja kongregacij in spovednik (1679–1681), zadnja leta življenja pa v Celovcu profesor cerkvenega prava, prefekt šolnikov in spovednik. Objavil je dve knjigi o družini Dietrichstein in eno o filozofiji.⁷³ Vsekakor spada med naše najvidnejše prirodoslovce.

Med matematičnimi deli je Volfov knjižničar naštel še disertacijo sina Volfovega bratranca Volfa Engelberta *Svet je igra* ali *Igra geografije* (*Orbis Lusus*), branjeno pri Kirchofferju v Gradcu avgusta 1659; v ljubljanski knežji knjižnici so jo hranili kar v štirih izvodih. Matematične dele namizne družabne igre z uporabo zemljevida sveta je zapisal izkušenejši Kirchoffen, manj zahtevne pa domnevno kar študent grof Volf Turjaški mlajši. Navajala sta dela, ki jih je deželni glavar Volf imel v svoji ljubljanski knjižnici: Seneko, Cicerona, Ovida, Aristotela, Ptolemaja in Tassa. Vsekakor celo več enakih knjig. Volf mlajši se je s svojo igro ukvarjal še pozneje, ko jo je tri desetletja po graški objavi javno predstavil v Ljubljani. Ob tej priložnosti je svoje graško delo delil poslušalcem;⁷⁴ po tej poti se je en izvod znašel v knjižnici ljubljanskih operozov. K operozom je delo gotovo zanesel kateri od potomcev, članov nekdanjega Volfovega omizja.

Volf Engelbert Turjaški mlajši je po očetovi smrti postal dedni maršal; poročil se je s Katarino Elizabeto pl. Trilleck iz družine poznejših baronov. Volf Engelbert Turjaški mlajši si je kot član družbe *Združenih* (sv. Dizme) izbral pridevek Bogoljubni. Portreta Volfa mlajšega in njegove soproge sta do leta 1943 visela v gradu Turjak, nato tri leta v Narodnem muzeju in od leta 1946 v Narodni galeriji. Tako po barvi kot po vsebini podobna slika Volfa mlajšega je visela v nekdanjem Turjaškem in Apfalterjevem gradu Križ-Mekinje pri Komen-di; obe sta bili verjetno izdelani po neki skupni predlogi, ki danes ni ohranjena.⁷⁵ Dedni deželni

quinquepartita quam sub Augustissimis Auspiciis invictissimis, ac Potentissimi Leopoldi I. Romanorum Imperatoris semper Augusta Hungariae, et Bohemiae Regi set. Em. In Alma et Celeberima Gracensi Universitatem pro conceq... Graecii 1662. 2. knjiga, str. 81–82.

⁶⁶ Prav tam, 3. knjiga, str. 2, 12.

⁶⁷ Prav tam, 3. knjiga, str. 26, 29.

⁶⁸ Prav tam, 3. knjiga, str. 40, 48.

⁶⁹ Prav tam, 5. knjiga, str. 50; Craig, Martin. *With Aristotelians Like These, Who Needs Anti-Aristotelians? Corpuscular Matter Theory in Niccolò Cabeo's Meteorology*. *Early Science and Medicine*. 2006, 11/2; str. 135–161.

⁷⁰ Sommervogel, n. d., 2. knjiga, str. 1708.

⁷¹ Sommervogel, n. d., 2. knjiga, str. 1798; Andritsch, Johann. *Die Matrikel der Universität Graz. Band 6/2 (1630-1662)*. Graz 1980. 2. knjiga, str. XVIII. Po drugih virih rojen v Benetkah (Lukács, Ladislaus S. J. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. II (1601-1640)*, str. 565).

⁷² Andritsch, Johann. *Die Matrikel der Universität Graz. Band 6/2 (1630-1662)*. Graz 1980. 2. knjiga, str. XVI.

⁷³ Krones, Franz. *Die Geschichte der Karl Franzes Universität in Graz 1585-1885*. Verlag Karl Franzes Universität, Graz 1886, str. 382, 579.

⁷⁴ Žargi, n. d., str. 289.

⁷⁵ Šerbelj, Ferdinand. *Portret Volfa Engelberta grofa Auerperga mlajšega (*1641; †1709) in njegove žene Katarine Elizabete rojene pl. Trilleck*. *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem*. (ur. Murovec, Darja in drugi). Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2005, str. 159–161, tu str. 159.

maršal Kranjske Volf Engelbert Turjaški (*1641) je leta 1698 zašel v dolgoletni spor z deželnimi stanovi Kranjske, deželnim upravnikom Kranjske Janezom Herbertom pl. Kacijanarjem iz Begunj in deželnim glavarjem Kranjske Eggenbergom zaradi volitev deželnega glavarja, deželnih prejemnikov in stanovskih poverjenikov.⁷⁶ Dne 17. 3. 1680 je kupil Jamo v Zgornji Šiški, leta 1692 Namršelj, leta 1686 pa je pod opuščenim starim gradom Nadlišek (Zvezda-Tabor) sezidal Pajkovo, ki je bilo od leta 1739 del fidejkomisa skupaj s Turjakom. Valvasor je leta 1680 grofu Volfu Engelbertu Turjaškemu mlajšemu posvetil umetelno izoblikovane Ovidove *Metamorfoze*, v *Slavi* pa podobo Turjaka z razgledom na gorenjske planine.⁷⁷

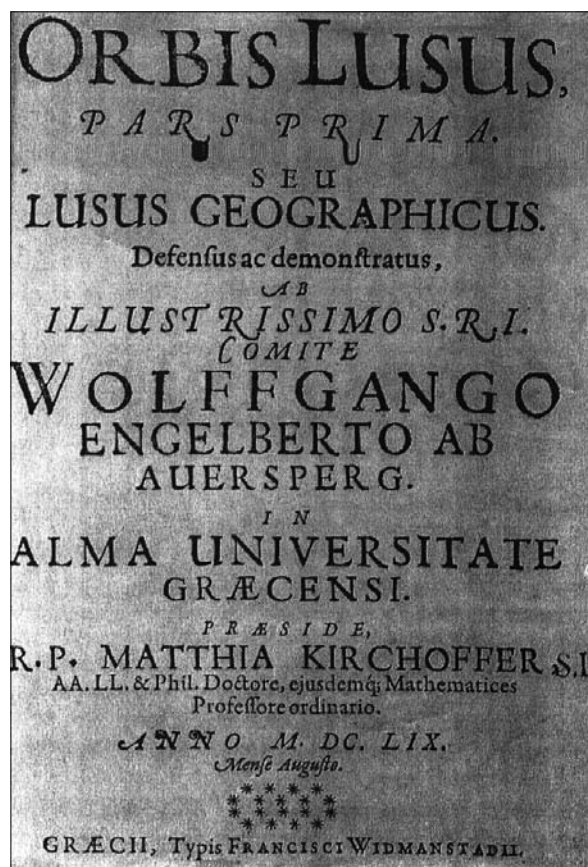
Deželni glavar Volf je v svoji zbirki poleg *Orbis Lusus* hranil še številne druge knjige o družabnih igrah, med njimi Weikhsannovo knjigo o šahu ter podobno delo Avgusta II. vojvode Braunschweig-Lüneburga in Francesca Barozzija, objavljeno pod psevdonimom Gustav Selenius.⁷⁸ Volf je imel tudi F. Barozzijevo *Kozmografijo* s kritiko Sacrobosca, druga Barozzijeve dela pa je v svoji knjižnici hranil celo Galilei.

Orbis Lusus so igrali z 38 figurami, med katerimi so bili orel, konj, jadrnica, pasja vprega, potapljača, vrhovodca in podobno. Za vsako figuro so veljala pravila glede *areol* (prostorčkov), v katere sme igralec potovati oziroma jih okupirati. Tako je bil orel univerzalna figura in je lahko zasedel katero koli *areolo*, medtem ko so imele ostale figure omejitve. *Areole* na zemljevidu so imele luknjice, v katere je bilo treba zabosti figuro, ki *areolo* okupira. *Areole* so predstavljale resnične zemljepisne površine, ki so bile dobro opisane. Seveda je bila med njimi Kranjska, pa tudi splošen opis ameriške celine, očitno izdelan tudi na podlagi številnih tovrstnih knjig v Volfovi knjižnici. Glede *areol* z južnih morij ali neraziskanih krajev so bili opisi razmeroma kratki, včasih kar: »nič drugega kot morje«. Umetelne figure so lahko izdelali po vzoru

⁷⁶ Umek, Ema. Erbergi in Dolski arhiv. 1-2. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1991. 2. knjiga, str. 324.

⁷⁷ Smole, n. d., str. 241; Reisp, Branko. Janez Vajkard Valvasor. Mladinska knjiga, Ljubljana 1983, str. 125, 243.

⁷⁸ Bircher, Martin. The "splendid library" of the Counts of Auersperg in Ljubljana. The German Book 1450-1750. (ur. Flood, John L.; Kelly, William A.). London 1995: British Library, str. 285-297, tu str. 295; Sotheby's (1983), str. 91 št. 375; Sotheby's (1983), 2: 374.

Naslovnica zemljepisne igre *Orbis Lusus*, ki jo je grof Volf Engelbert Turjaški objavil v Gradcu kot svoje zaključno delo pri profesorju Kirchofferju.

na šahovske, zaradi prihranka časa in denarja se je smelo igrati kar z listki, na katerih je pisalo, katero figuro predstavljajo. Uporabljali so posebno igralno mizo z raznimi predali.⁷⁹ Oče Volfa mlajšega, Janez Andrej Turjaški, je bil ob svoji nenadni smrti leta 1664 lastnik Dragomlja, Turjaka in ljubljanske palače, v kateri je zapustil dve igralni mizi;⁸⁰ morda sta bili namenjeni prav za igranje *Orbis Lusus*, ki jo je pet let prej zasnoval njegov sin.

Kirchoffer je bil leta 1649 novic na Dunaju, od leta 1650 do 1653 pa je študiral filozofijo in ponavljal matematiko s študenti v Gradcu. Leta 1654 je predaval gramatiko v Linzu, v letih 1655-1657 pa je študiral teologijo v Rimu. Leta 1657 je postal profesor filozofije, v letih 1659-1660 pa še matematike na graški univerzi.⁸¹ Obenem je bil spovednik in vodja kongregacij v času študija Volfa mlajšega

⁷⁹ Informacija dr. Jerneja Sekolca, 2006.

⁸⁰ Žmuc, Irena. Zapuščina grofa Janeza Andreja Auersperga. Kronika. 2003, 51/3, str. 249-266, tu str. 262.

⁸¹ Žargi, n. d., str. 288-289.

v Gradcu. Fiziko je v Gradcu tisti čas poučeval Cruxilla; le-ta je bil resda desetletje starejši od Kirchofferja, vendar sta v Gradcu študirala vzporedno, saj je Kirchofferju kot plemiču študij hitreje stekel. Tako je Cruxilla s svojimi predavanji vplival na Volfa mlajšega.

Leta 1661 je Kirchoffer v Judenburgu opravil tretjo aprobacijo, nato pa je izstopil iz Družbe⁸² sedem let po mlajšem Schönlebnu. Kot kanonik v Königrätzu (*Kutná Hora*) je kar v Benetkah priobčil trgovski priročnik o obrestih, leta 1673 pa je pri Benečanih objavil še knjigo o aritmetiki. Na beneškem trgu sv. Marka je bil vsekakor dovolj domač, saj je bil rojen v beneški Veroni. Pri računih mu je pomagal jezuitski pater Michael Codella, ki je leta 1638 ponavljal matematiko s študenti, v letih 1639–1640 pa je kot magister predaval sintakso in poezijo v Gradcu.⁸³ Leta 1648 je Codella dosegel filozofski doktorat v Gradcu in tam postal profesor gramatike, filozofije (1651–1653), matematike ter moralne teologije. Med letoma 1657 in 1660 je bil dekan humanistične fakultete, torej nižjih (jezikoslovnih) študijev.⁸⁴ Tako je bil pri matematičnih predavanjih Kirchofferjev predhodnik. Leta 1666 je Codella postal dvorni učitelj nadvojvode na Dunaju,⁸⁵ kjer je tisti čas še vedril in oblačil cesarjev prvi minister knez Janez Vajkard Turjaški.

Kirchoffer je uporabljal Schottovo *Magijo* (1657–1658),⁸⁶ v prvem delu *Aritmetike* pa je podrobno opisal Neperjevo raziskovanje logaritmov. V drugem delu je v prvih štirih poglavjih opisal naraščajoče vrste; domačim bralcem se je še posebej prikupil z opisom beneških matematičnih zanimivosti. Igre na srečo je le mimogrede omenil⁸⁷ in tako ni nadaljeval razmišljanj iz knjige *Orbis Lusus*.

Volf je takoj po natisu nabavil opisa kometa iz leta 1661, ki sta ga istega leta objavila jezuita Erhard Weigel in koroški pater Franciscus Mayrhauser (Mayerhauser) na dobrih štiristo straneh. Volfa so »zvezde repatice« zelo zanimale, saj je kmalu po natisu nabavil prvo izdajo Heveliusovega opazovanja kometa (april 1665); istega leta je komet iz leta 1664 opisal tudi Leibnizov učitelj Weigel.

Bartoli v Volfovi knjižnici

Preglednica 9:

Bartoli v katalogu Volfovih knjig⁸⁸

Leto	Naslov in kraj izdaje	Stran in razred kataloga
1653	L'Asia della compagnia di Gesu, Rim	221, zgodovina Cerkve
1656	Vita e opere del istituto Sto Ignazio, Rim	221, zgodovina Cerkve
1663	Dell' historia della Compagnia di Gesu la Cina: terza parte dell' Asia, Rim	221, zgodovina Cerkve
1662	Il historia della compagnia di Gesu, Rim	221, zgodovina Cerkve
1669	L'uomo al punto, Bologna	38, teologija
1668	L'uomo al punto, Bologna	57, polemična teologija

Volf je nabavil več Bartolijevih knjig, natisnjenih v Bologni. Bartoli je bil dve leti starejši od Volfa. Šolske klopi je žulil v Piacenzi in Parmi, bogoslovja pa se je učil v Milanu in Bologni. V Bologni mu je predaval jezuit Riccioli, ki ga je pozneje poslušal tudi Janez Vajkard Turjaški.

⁸² Lukács, Ladislaus S. J. *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1555-1773)*, II-III. Institutum Historicum S. I., Romae 1988. 2. knjiga, str. 723.

⁸³ Kirchoffen, Franciscus Matthias Kirchoffer di. *L'Aritmeticamacherata com 18. centurie di problemi novissimi, matematici, politici, e curiosi, insieme coll' idea dell' arte d'approfittarsi nel caminar per il mondo*. Appresso Gio. Giacomo Hertz. In Venetia 1673, str. 11; Lukács, Ladislaus S. J. *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. II (1601-1640)*. Institutum Historicum S. I., Romae 1982, str. 479, 497, 519.

⁸⁴ Andritsch, Johann. *Die Matrikel der Universität Graz. Band 6/2 (1630-1662)*. Graz 1977, 1980. 2. knjiga, str. XVI.

⁸⁵ Andritsch, Johann. *Die Matrikel der Universität Graz. Band 6/2 (1630-1662)*. Graz 1980. 2. knjiga, str. XVII.

⁸⁶ Kirchoffen, n. d., str. 13.

⁸⁷ Kirchoffen, n. d., str. 17.

⁸⁸ HHStA, FAA.

Po potovanjih se je Bartoli leta 1650 vrnil v Rim in postal rektor rimskega kolegija (1670–1675). Prijatelju Francescu Lana Terziju je leta 1677 pisal o omejitvah pri opisovanju fizikalnih resnic, ki jih postavlja jezuitska kuta »nam ubogim peripatetikom«.⁸⁹ Volf je nabavil knjigo Kircherjevega študenta Lana Terzija s slovitim opisom vakuumskega balona, njegovo poznejše delo pa so kupili ljubljanski jezuiti.

Bartoli je ponovil Pascalov poskus merjenja višin z barometrom.⁹⁰ Kljub jezuitu Franciscusu Linusu⁹¹ je zagovarjal tlak zraka v nasprotju z zastarelim pojmovanjem napetosti oziroma strahu pred praznim. Primerjal je dokaze o napetostih v praznoti po starejših teorijah Torricellijevega tlaka nad vakuumom; sprejel je sodobno prepričanje,⁹² čeprav je zavrnil Magnijeve⁹³ in druge filozofske razlage vakuuma. Najbolj fizikalno obarvano Bartolijevo delo *Napetosti in tlaki* je izšlo tik pred smrtjo kneza Janeza Vajkarda. Janeza bi snov glede na njegovo sodelovanje z Guerickejem utegnili še posebej zanimati, knezovim manj razgledanim dedičem pa se je nakup znanosti te vrste morda zdel za malo.

Bartoli ni verjel v stisljivost vode,⁹⁴ ki sta jo skoraj stoletje pozneje dovolj prepričljivo dokazala šele Herbert in njegov učenec, ljubljanski profesor Anton Ambschell. Bartoli je napačno domneval, da je Torricelli opravil poskuse v Firencah pred Rimljanom Gasparom Bertijem;⁹⁵ zmoto so zgodovinarji popravili šele sredi 20. stoletja.

Bartoli je leta 1664 objavil še knjigo o zemljepisu, ki jo je že štiri leta po natisu Mayr ponu-

jal Ljubljancanom.⁹⁶ Bartolijeva *Geografija* je bila označena kot prvi del, čeravno drugega dela ni izdal. Ni objavil zemljevidov, v šestdesetih poglavjih obeh delov pa je opisal vse dežele od juga Afrike do Svete dežele in Egipta. V zadnjem poglavju drugega dela je opisal pomen astronomskih iznajdb pri plovbi in prometu. Leta 1682 je Bartoli zaslovel z objavo odmevne biografije jezuita Nicolóa Zucchija.

Volf je hranil Bartolijevo *Zgodovino jezuitov* in tridelni popis njihovega delovanja v Aziji, ki se je končal z opisom Kitajske. Bartolijevega *Človeka* je Volf nabavil kar v dveh izvodih, ki sta izšla le leto dni vsaksebi v Bologni, leta 1668 in 1669. Starejši izvod so osem let po natisu nabavili tudi ljubljanski jezuiti. Bartoli je posvetilo v njem datiral v Benetkah 10. 12. 1667, ob bogoslovnih temah pa je opisoval še vpliv Lune na plimovanje.⁹⁷ Bartoli se je kot rektor in visok jezuitski veljak rad posvečal moralnim vprašanjem. Objavil je celo knjigo o *Zadovoljstvu revežev v poduk bogatašem*, ki jo je poleg drugih Kranjcev nabavil tudi graščak Franc Adam Langenmantl na kostelskem gradu in so jo našli med njegovimi sedemindvajsetimi knjigami, popisanimi v zapuščinskem inventarju leta 1681.⁹⁸

Proclutionis Accademiam (1617) je bilo mladostno delo jezuita Famiana Strade, ki se je pozneje, leta 1645 in 1648, izkazal z lepo ilustrirano zgodovinsko knjigo o belgijski (nizozemski) vojni v dobi Karla V. in v letih 1578–1590 še v dveh zvezkih neenakih formatov. Leta 1682 je vsaj drugi del imel v svoji knjižnici Erazem Sigfrid Rasp, ki je bil v zadnji polovici 17. stoletja lastnik graščine Dol, preden so jo njegovi nečaki prodali sinu Volfovega mitničarja Janezu Danijelu Erbergu. Volf je hranil Stradove *Belgijske vojne* v dveh folio zvezkih iz let 1640/1647,⁹⁹ ob njih pa še Stradove *Akadem-*

⁸⁹ Gorman, Michael John. *Jesuit Explorations of the Torricellian Space: Carp-Bladders and Sulphurous Fumes*. MEFRIM. 1994, 106/1; str. 7–32, tu str. 7.

⁹⁰ Bartoli, Daniello. *La tensione e la pressione disputanti qual di loro sostenga l'argentovivo ne'cannelli dopo fattone il Vuoto. Discorso del P. Daniello Bartoli della compagnia di Gesù*. Gioseffo Longhi, Bologna 1677, str. 66.

⁹¹ Prav tam, str. 96.

⁹² Prav tam, str. 185, 233, 241; Benvenuto, E. *L'instituzione di una nuova scienza: de resistenza solidorum*. Tribute to Galileo in Padova. IV. Lint, Trieste 1992, str. 225–272, tu str. 253; Gorman, Michael John. *Jesuit Explorations of the Torricellian Space: Carp-Bladders and Sulphurous Fumes*. MEFRIM. 1994, 106/1; str. 7–32, tu str. 9.

⁹³ Bartoli, Daniello. *La tensione e la pressione disputanti*, str. 274.

⁹⁴ Prav tam, str. 75.

⁹⁵ Prav tam, str. 91.

⁹⁶ Mayr, Joannis Baptistae. *Catalogus Librorum qui Nundinis Labacensibus Autumnalibus in Officina Libraria Joannis Baptistae Mayr, Venales prostant. Anno M.DC.LXXXVII (sic!)*. Mayr, Ljubljana 1678, str. 67.

⁹⁷ Bartoli, Daniello. *L'uomo al punto cioè l'huomo in punto da morte considerato dal padre Daniello Bartoli dalla Compagnia di Gesù*. Nicolò Pezzana, Venetia 1668, str. 49.

⁹⁸ AS, Zap. inv. lit. L, fasc. XXIX, št. 27/1, str. 37–40, 11. knjiga.

⁹⁹ Sotheby's, Bloomfield Place, New Bond Street, London W1A 2AA. *The Catalogue (A Collection) of Valuable Printed Books and Atlases of the Fifteenth to the Seventeenth Century Formed in the Seventeenth Century by a Continental Nobleman and Now the Property of Senhor German Mailhos*

ske razprave iz leta 1617. Med učenci in prijatelji Famiana Strade je bil Sforza Pallavicini, ki je leta 1637 vstopil k jezuitom, postal znamenit retorik družbe in napisal knjigo o jezikovnem slogu pri znanstvenem pisanju.¹⁰⁰

Nemški jezuit Schott

Preglednica 10:

Schottove knjige v Volfovi knjižnici¹⁰¹

Leto	Naslov, kraj	Stran popisa in razred
1662	Physica curiosa, 1–2. Herbipoli (Würzburg, dela zapisana posebej)	276, posvetna zgod.; 369
1664	Technica curiosa sive mirabilia artis. Herbipoli	376, jezikoslovje; 370
1657	Magia universalis naturae et artis. Herbipoli (2 izvoda)	377, jezikoslovje; 367
1661	Cursus mathematicus. Herbipoli	–; 366
1657	Mechanica hydraulico pneumatica. Herbipoli	388; 368, 2: 360

Volf je kupil Cornaeusovo *Filozofijo*; Ljubljancanom jo je pozneje ponujal novi knjigarnar Mayr,¹⁰² ki se je k nam priselil iz Salzburga po posredovanju Volfovega prijatelja in prvega knjižničarja Schönleba.¹⁰³ Jezuit Cornaeus se je pred tridesetletno vojno umaknil v Francijo in sedem let poučeval filozofijo v Toulousu. Po vrnitvi na Nemško je predaval sholastično in polemično bogoslovje v Mainzu in Würzburgu kot sodelavec deset let mlajšega profesorja matematike jezuita Schotta. Postal je rektor v Würzburgu in nato v Mainzu, v Franciji pa je vplival predvsem na cistercijanca Eustachiusa à Sancto Paulo,¹⁰⁴ katerega knjige je Volf prav tako kupoval.

Seveda je Cornaeus zagovarjal peripatetično filozofijo, tako da sta s Schottom ob podedovani vakuumske črpalki gradila kar novo znanost s previdnim »dopolnjevanjem« Aristotelovega nauka. Schott je hvalil Cornaeusovo pazljivo preučevanje poskusov in je v svoji *Mechanica Hydraulica* celo ponatisnil del opisov eksperimentov v praznem iz Cornaeusove *Curriculum Philosophia* pod naslovom *Melchioris Cornaei Diatriba de Novo Experimento*. O Cornaeusovih stališčih do vakuuma je Schott razpravljal kar na samem začetku svojih prvih poročil o »magdeburških« Guerickovih poskusih, pri katerih je sodeloval turjaški knez in gotovo vplival na nabavo osmih Schottovih del za turjaško knjižnico, med njimi treh v skupnem privezu. Schottovo *Mehaniko* je Schönleben sicer uvrstil h knjigam o arhitekturi. Volf je Schottovo *Mehaniko* hranil v dveh izvodih, med njimi je bil en privezan s poznejšimi Schottovimi deli. Schott je v svojem delu ponatisnil Kircherjevo pismo, poslano iz Rima dne 26. 2. 1656, o Cornaeusovi hidravliki vakuumske posode, ki je ni imel za povsem prazno. Kircher je ponudil še enostavna pojasnila drugega jezuita, hidravlika Valentina Stansela. Vsekakor je Kircher vztrajal pri Aristotelovih idejah, nasprotnih »vakuumistom«, saj se v praznem ni znal izogniti nezveznostim in problemom sunka sile (*impetusa*); zato je bil prepričan, da tudi po črpanju ostane nekaj zraka,¹⁰⁵ Schott pa je vendarle sprejel Ricciolijev

and Senhora Johanna Auersperg de Mailhos from Uruguay. Days of Sale Monday, 14th June 1982 Lots 1-223. Tuesday, 15th June, 1982 Lots 223-440 at eleven o'clock precisely each day. Sotheby's, London 1982, str. 92 (št. 386); Strada, Famiano. Famiani Stradae Romani e Societate Jesu de Bello Belgico. Jacob Marc, Lugd. Batav. 1645, str. 506/507; Smole, n. d., str. 136.

¹⁰⁰ Verhulst, Sabine. »L'inegnator di scienze« dans le trattato dello stile e del dialogo de Sforza Pallavicino. Archives Internationales d'Histoire des Sciences. 2005, 154/71, str. 115–126, tu str. 115.

¹⁰¹ HHStA, FAA.

¹⁰² Mayr, Joannis Baptistae. Catalogus Librorum qui Nundinis Labacensibus Autumnalibus in Officina Libraria Joannis Baptistae Mayr, Venales prostant. Anno M.DC.LXXXVII (sic!). Mayr, Ljubljana 1678, str. 72.

¹⁰³ SBL, 3: 239.

¹⁰⁴ Poppi, Antoinino. La scientificità del discorso teologo della scuola Padovana del seicento. La presenza dell'Aristotelismo padovano nella filosofia della prima modernità (ur. Piaia, Gregorio). Antenore, Roma-Padova 2002; str. 399–392, tu str. 380.

¹⁰⁵ Schott, Gaspar. P. Gasparis Schotti Mechanica hydraulico-pneumatica qua praeretur quod aquei elementa natura, proprietates, vis motrix, atque occultis cum aëre conflictus, à primis, fundamentis demonstratur: omnis quoque generis experimenta Hydraulico-pneumatica recluduntur: & absoluta machinarum aqua & aëre animandarum ratio ac methodus praescribitur: opus bipartitum, cujus Pars I., Mechanicae hydraulico-pneumaticae theoriam continet: Pars II., Ejusdem praxin exhibet,

opis teže zraka. Nekaj strani z lepimi slikami je posvetil Heronovemu vodnjaku in vodometu.¹⁰⁶ Med sedemindvajsetimi Cornaeusovimi objavljene deli so bila tudi njegova pisma, ki jih je Kircher priobčil v *Iter Exaticum*.¹⁰⁷

Volf je hranil kar pet knjig Kircherjevega učenca jezuita Schotta. Schottove matematične in tehnične priročnike je imel v svoji knjižnici tudi Valvasor.¹⁰⁸ Schott je v knjigi *Magia universalis* poročal o Kircherjevem raziskovanju Cerkniškega jezera.¹⁰⁹ Konec leta 1655 je poljski jezuit Adam Kochanski na begu pred rusko zasedbo Vilna obiskal Schotta v Würzburgu. Narisal mu je slike za *Magia universalis*, Schott pa je k svojem *Cursus mathematicus* leta 1661 dodal na koncu uvoda dve strani pesmi-hvalnice svojemu delu izpod peresa Kochanskega, tedanjega profesorja matematike v Mainzu.¹¹⁰

Schott je delo *Physica curiosa* (1667) posvetil bavarskemu volilnemu knezu, takoj za njo pa je objavil še elegijo četrto stoletja mlajšemu Kochanskemu, ki je tisti čas – med 10. 7. 1666 in koncem leta 1669 – služil pri nadvojvodi Ferdinandu II. in njegovem bratu kardinalu Leopoldu, predsedniku *Accademie del Cimento* v Firencah. Leta 1677 je

machinasque aquarias innumeras, uti & organa, aliaque instrumenta, in motum as sonum concitat: nec non varia technasmata, quae motum perpetuum v aquae spondent, exponit: accessit experimentum novum Magdeburgicum, quo vacuum alij stabilire, alij evertere conantur. Heredum Joannis Godefridi Schönwetteri excudebat Henricus Pogrin, Typographus Herbipoli, Francoforti ad Moenum 1657, str. 451, 453.

¹⁰⁶ Prav tam, str. 169, 193, 384.

¹⁰⁷ Prav tam, 465–486; Sommervogel, n. d., 2. knjiga, str. 1467, 1471; Kircher, Athanasius. *Iter Exaticum II. Qui et Mundi Subterranei Prodromus dicitur. Quo Geocosmi opificium sive Terrestris Globi Structura...* In III. *Dialogos distinctum (Structura globis terrestris)*. Mascardi, Romae 1657, str. 509–512.

¹⁰⁸ Dular, Anja. Valvasorjeva knjižica. *Theatrum vitae et mortis humanae*. Narodni muzej, Ljubljana 2002, str. 259–275, tu str. 263.

¹⁰⁹ Schott, Gaspar. *Magia universalis naturae et artis. Optica Acustica I-II; III-IV*. Hertz, Herbipoli 1657, 1658. Ponatis: Joh. Martin Schönwetter, Bambergae 1677. 4/2, str. 518–533, 554–555.

¹¹⁰ Grzebien, Ludwik. Kochanski and the Jesuits. *Organon (Varšava)* 1978. 14: str. 51–59, tu str. 53; Schott, Gaspar. *Cursus mathematicus, sive absoluta omnium mathematicarum*. Schönwetter (T), Herbipoli 1661. Ponatis: Cholin, Francoforti 1674. *Cursus mathematicus, sive absoluta omnium mathematicarum*. Moen, Francoforti 1699.

Kochanski na povabilo kralja Jana III. Sobieskega odšel v Varšavo, kjer je četrto stoletja prej Valerian Magni navdušil dvorjane z vakuumskimi poskusi. Čez šest let je Sobieski rešil Dunajčane pred Turki; cesarsko mesto se je kmalu »oddolžilo« s tremi zaporednimi delitvami, ki so izbrisale poljsko kraljestvo z zemljevidov.

Kljub naslovu je bila Schottova *Physica curiosa* predvsem fiziologija. Opisal je različne vrste ljudi, pohlevne in nasilne živali, izjemne ali ognjene padavine,¹¹¹ nenavadno poraščene osebe ter razvoj zarodka.¹¹² Več fizike je objavil v *Zanimivi tehniki*, ki jo je posvetil würzburškemu in wormskega knezoškofu, nadškofu ter volilnemu knezu Mainza Johannu Philippu von Schönbornu, ki je desetletja prej kupil vakuumsko črpalko od Guericke. Podaril jo je jezuitski univerzi v Würzburgu, malo preden je Schott tam začel predavati. Pozneje je tekmeč kneza Janeza Vajkarda Turjaškega, Wenzel Lobkowitz, komaj pregovoril Schönborna, da je dal svoja volilna glasova Leopoldu I. S tem je na državnem zboru v Frankfurtu na Majni leta 1658 – kljub Cromwellovim spletkam na rovaš bavarskega vojvode – vendarle prevesil tehtnico za pridobitev cesarskega naslova v Leopoldov prid. Zbora se je udeležil tudi Henry Oldenburg kot domači učitelj R. Boylevega nečaka Jonesa in je tam srečal turjaškega kneza Janeza. Na ta način je Robert Boyle posredno izmenjal svoje izkušnje s črpanjem zraka z Guerickevim nekdanjim pomočnikom Janezom. Pozneje sta Oldenburg in njegov varovanec obiskala Mainz in tam spoznala obetajočega mladega Becherja,¹¹³ ki je napisal kar tri knjige iz Volfove knjižnice.

Poznejšo posmrtno izdajo Schottove *Technica curiosa* so ljubljanski jezuiti kupili ob ustanovitvi svojih študijev filozofije, Volf pa jo je imel že prej v prvi izdaji. V tem pomembnem delu je Schott natančno popisal zgodnje vakuumске poskuse v Evropi in pri Robertu Boyleu,¹¹⁴ ki so prvega turjaškega kneza Janeza še posebej zanimali.

¹¹¹ Schott, Gaspar. *Physica curiosa*. Endter, Herbipoli 1662. Ponatis: *Physica curiosa, sive mirabilia naturae et artis libris XII. Pars I et II*. Endter, Herbipoli 1667, str. 1181, 1207.

¹¹² Prav tam, str. 480–481.

¹¹³ Boas Hall, Marie. Henry Oldenburg. *Shaping the Royal Society*. Oxford 2002: University Press, str. 34, 36.

¹¹⁴ Schott, Gaspar. *Technica curiosa, sive mirabilia artis libris XII. Pars I. II*. Hertz, Herbipoli 1664. Ponatis: Endter, Herbipoli 1687, str. 185–223.

Schott se je skliceval na svojo *Mechanica hydraulico-pneumatica* in znova zavrnil obstoj vakuumu s Kircherjevimi trditvami.¹¹⁵

Ljubljanski jezuiti so ob začetku svojih višjih študijev filozofije leta 1706 ob *Technica curiosa* nabavili še Schottovo *Panometrijo* z opisom Kircherjevega merilca kotov po predlogih opisovalca Kircherjevega dela, jezuita Nikolaja Mohra. Kircher je idejo gotovo deloma povzel po starejši uporabi Galilejevega geometrijskega in vojaškega kompasa (1612), ki jo je Volf prav tako hranil v svoji knjižnici skupaj s podobnimi opisi številnih drugih piscev.

Medtem ko so Volf in ljubljanski jezuiti imeli Schottov *Cursus mathematicus* v različnih izdajah, je Mayr leta 1678 ponujal druge tri Schottove matematično obarvane knjige. Turjačan je kupil prvo izdajo *Cursus mathematicus*, jezuiti pa zadnjo (tretjo), izdano že po Schottovi smrti. Zajetna knjiga A4-formata je v vseh natisih obsegala osemindvajset delov, podanih v duhu enciklopedije. Schott je knjigo posvetil cesarju Leopoldu I. Andreas Frölich mu je upodobil vladarja pred naslovnico; prikazal ga je v gosposki drži na prestolu nad matematičnimi napravami. Na pritlična tla je skiciral parabole leta bombe, povzete po Galileju, ravnovesje navorov, Pitagorov izrek, obrnjeno sliko predmeta po lomu na leči in Tychove sistem osončja, ki je pravzaprav močno spominjal na Kopernika ali v perspektivi celo na Keplerjeve elipse. Druge skice je objavil sproti med tekstom.

Po uvodnih predstavitvah poglavij dela je najprej objavil pismi svojega učitelja Kircherja in jezuitskega profesorja matematike Conrada. Conrad je predaval na univerzah v Pragi, Gradcu, Wroclawu (v času pisanja pisma 12. 12. 1658) in Olomoucu, končno pa je postal rektor v Glatzu. Kot praški sodelavec Kircherjevega prijatelja Johanna Marcusa Marcija je leta 1639 v Olomoucu objavil razpravo o plamenu, leta 1650 v Pragi pa o merjenju časa.¹¹⁶

Na začetku paginiranega dela knjige je Schott opredelil matematiko po razmišljanjih jezuitov Romanusa, Guldina in Honorata Fabrija. Romanus je leta 1593 postal profesor medicine na univerzi v Würzburgu, kjer so pol stoletja pozneje nastavili Schotta.

Zaradi spremenjenih pojmovanj večji del pisanja predvsem v drugi polovici Schottove *Matematike* danes spada k fiziki. Po aritmetiki, geometriji, trigonometriji in praktični geometriji, ki jo je zaključil z geodezijo, se je Schott že v sedmi knjigi lotil osnov astronomije. Seveda je opisal negibno Zemljo, saj je proti Koperniku navedel tako odloka kongregacij iz let 1616 in 1633 kot Jozuev biblični ukaz Soncu. Narisal je šest svetovnih sistemov, kot zadnjega pa je navedel Ricciolijevega, imenovanega »*Semi Tychonicum*«. ¹¹⁷ Po teorijski in praktični astronomiji je razmeroma kratkih osem strani desete knjige posvetil – astrologiji. Poglavju se zaradi tedaj še vedno močne vpetosti astrologije v akademske kroge ni mogel povsem ogniti, močno pa ga je skrajšal zaradi papeških odlokov, ki so astrologijo prepovedovali zavrlo domnevnih groženj sveti stolici. Sledile so knjige o meritvah časa, geografiji, hidrografiji z navigacijo, horografiji, mehaniki, statiki, hidrostatiki, hidrotehniki, optiki, katoptriki, dioptriki, vojni arhitekturi, obleganju in obrambi mest, taktiki, harmonični glasbi, algebri, logaritmih ter zaključno zbirno poglavje, ki ga je kronal z matematično teorijo glasbe. Dodal je še poseben oddelek o novi mehaniki strojev. Te snovi so predavali matematiki v prvem letu filozofskih študijev.

V osemnajsti knjigi o hidrotehniki in hidravličnih strojih je opisal Heronov vodnjak in skiciral naprave z nadtlakom in podtlakom vode; vakuumске črpalke ni podrobneje opisal, temveč je bralca napotil na svojo *Mechanica Hydraulica*.¹¹⁸

Schott je sedemindvajseto (predzadnje) poglavje knjige posvetil logaritmom. Povzel je raziskovanja Nepera, Briggsa, Vlacqa, Galileje-

¹¹⁵ Prav tam, str. 255, 258.

¹¹⁶ Poggendorff, Johann Christian. *Biographisch-Literarisches Hadwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften von J. C. Poggendorff, I-II. Johann Ambrosius Barth, Leipzig 1863-1898. Ponatis: B. M. Israël N.V., Amsterdam 1965, str. 472.*

¹¹⁷ Schott, Kaspar. *Cursus mathematicus, sive absoluta omnium mathematicarum. Schönwetter, Herbipoli 1661. Ponatis: Cholin, Francoforti 1674. Cursus mathematicus, sive absoluta omnium mathematicarum. Moen, Francoforti 1699, str. 243, 262/263.*

¹¹⁸ Schott, Kaspar. *Cursus mathematicus, sive absoluta omnium mathematicarum. Moen, Francoforti 1699, str. 462-463.*

vega učenca Francesca Bonaventure Cavalierija, Keplerja in Ursinusa,¹¹⁹ ki je leta 1617/1618 izdal okrajšane Neperjeve logaritme. Ob razlagi pravil za računanje logaritmov je Schott objavil še preglednico logaritmov celih števil do 1000, ki jo je Speidall prvi sestavil leta 1619.¹²⁰

Schottov *Cursus mathematicus*, predelan iz tretjega dela *Magia universalis*, so uporabljali na vseh jezuitskih šolah. Osredotočil se je predvsem na računske operacije, pravilom za računanje pa je odmeril manj prostora.¹²¹

Kircherjeva fizika in teorija glasbe v Volfovi knjižnici

Deželni glavar Volf je bil seveda dovolj vpliven, da mu vseh knjig ni bilo treba kupovati – marsikatero je dobil v dar. Schottov učitelj, rimski profesor matematike Kircher, mu je osebno podaril vsaj tri svoja dela, ki jih je Schönleben posebej zaznamoval na naslovnica.

Najstarejša med Kircherjevimi knjigami v Volfovi knjižnici je bila posvečena magnetom. Ob glasbenih prireditvah v svoji palači se je Volf dobro oskrbel z razmišljanji svojih sodobnikov; hranil je kar dva izvoda Kircherjevega dela o teoriji glasbe *Musurgia*, posvečeni nadvojvodi Leopoldu Wilhelmu, bratu cesarja Ferdinanda III. in upravitelju habsburške Nizozemske v mejah sodobne Belgije od aprila 1647 do maja 1656, pozneje pa regentu v imenu mladoletnega nečaka Leopolda I. Leopold Wilhelm je leta 1656 in 1657 na Dunaju ustanovil prve italijansko usmerjene akademije lepih umetnosti s Francescom Sbarrom in drugimi Italijani.¹²² Kircher je leta 1661 Leopoldu Wilhelmu posvetil še knjigo *Diatriba*, ki seveda ni manjkala v Volfovi knjižnici.

¹¹⁹ Prav tam, str. 588.

¹²⁰ Prav tam, str. 593–604.

¹²¹ Dadić, Žarko. *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*. Zagreb 1982: SNL. 1. knjiga, str. 243, 260–261; Sotheby's, *The Catalogue (A Collection) of Valuable Printed Books and Atlases of the Fifteenth to the Seventeenth Century Formed in the Seventeenth Century by a Continental Nobleman and Now the Property of Senhor German Mailhos and Senhora Johanna Auersperg de Mailhos from Uruguay*. London 1982, str. 366.

¹²² Seifert, Herbert. *Die Oper am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert*. Wiener Veröffentlichungen zur Musikwissenschaft. Zv. 25. Hans Schneider, Tutzing 1985, str. 197.

Poleg obeh Volfovih so v Ljubljani vsaj že od leta 1681 hranili še tretji izvod knjige *Musurgia*; leta 1756 so ljubljanski jezuiti vanj vpisali svoj lastniški zaznamek. Kircherjeva *Musurgia* je vsekakor vsekoli ohranjala piščev znanstveni sloves v glasbeni teoriji, medtem ko so bila ostala Kircherjeva dela do nedavnega na slabem glasu zavrlo Galilejevih kritik.

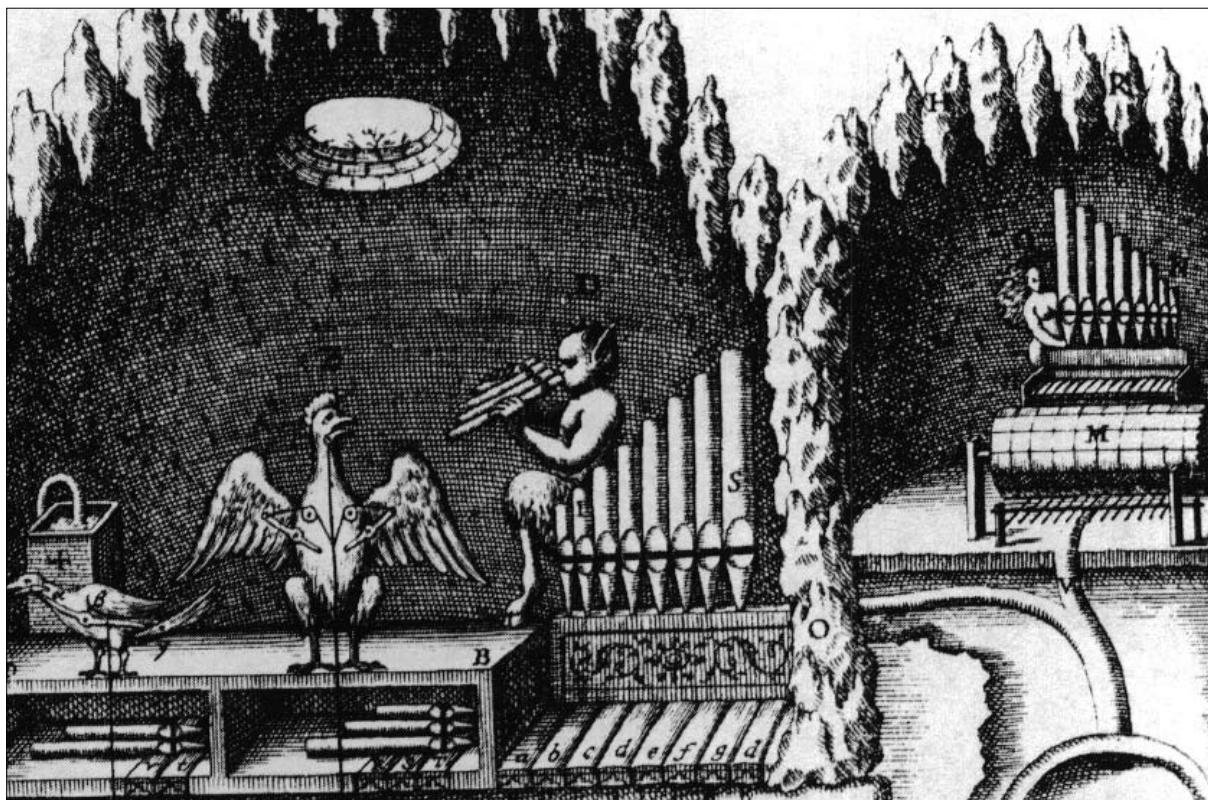
Kircher se je zanimal za tedaj še nedokazano neprehodnost vakuumu za zvok in je na dveh slikah ponazoril Torricellijev šest let star poskus s praznim prostorom v živosrebrnem barometru.¹²³ Prvi je opisal Eolovo harfo,¹²⁴ ki so jo ljubljanski jezuiti za svoj pouk nabavili dobro stoletje pozneje (leta 1755); na univerzi v Gradcu so jo kazali študentom celo dve stoletji po Kircherjevem izumu.

Kircher je svoje edino povsem astronomsko delo *Itinerarius* podaril Volfu dve leti po izidu, leta 1658, kar je Schönleben vestno ovekovečil na naslovnici knjige. Kircher je z novim teleskopom opazoval komete, mrke Sonca in Lune. Kopernika je omenil, vendar je imel raje sistem Tycha Braheja, podobno kot večina jezuitov. Seveda gre tu za svojevrstno igro usode, saj je bil Tycho Brahe protestant, Kopernik pa katolik. Tako Kircher kot njegov cenzor, ki je svoje misli zapisal na konec knjige, sta verjela v obstoj drugih svetov v vesolju.

Istega 1658. leta je Volf nabavil še Kircherjevo *Iter Extaticum* s prvim opisom spreminjanja voda Cerknškega jezera, izdano osem let pred slovitim *Mundus subterraneus*; žal si jezera ni nikoli osebno ogledal. Schönleben, Janez Vajkard Valvasor, Gruber in vsi drugi poznejši pisci so gradili na Kircherjevih domnevah o Cerknškem jezeru. Kircher je pisal o notranjosti Zemlje, vulkanih, vetrovih in vodah. Pojasnil je sestavo zemlje, fosilov, mineralov in oceanov. Med prvimi je popisal potrese in iskal vzroke zanje.

¹²³ Kircher, Athanasius. *Musurgia universalis, sive Ars magna consoni et dissoni in X. libros digesta. Quà Universa Sonorum doctrina, et Philosophia, Musicae quae tam theoreticae, quam practicae scientia, summa varietate traditur; admirandae Consoni, et Dissoni in mundo, adeoque Universae Naturae vires effectusque, uni nova, ita peregrina variorum speciminum exhibitione ad singulares usus, tum in omnipotentia facultate, tum potissimum in Philologia, Mathematica, Physica, Mechanica, Medecina, Politica, Metaphysica, Teologia, aperiuntur et demonstrantur*. Dediči Francisca Corbellettija, Romae 1650, str. 11.

¹²⁴ Prav tam, str. 310.

Glasbena skrinjica rimskega jezuita Kircherja, najpogostejšega pisca v Volfovi knjižnici.¹²⁵

Volfovo zanimanje za potrese, povezano z njegovimi skrbmi za dobrobit potresno precej ogrožene Kranjske, izpričuje tudi Kircherjeva knjiga *Diatriba* iz leta 1661. Na njeni naslovnici je Schönleben ob zapisu ekslibrisa prav tako omenil Kircherjev dar leta 1663. Kircher je tu opisal številne nenavadne objekte na nebu pred bruhanjem Vezuva poleti in jeseni 1660. Spomnil je na podobne dogodke iz let 363, 419, 958 in 1550.

Osebni stiki med Kircherjem in Volfom so tako trajali vsaj v letih 1658–1663, ko mu je Kircher daroval svoja dela. Pri tem si je seveda obetal dobro priporočilo glede na Volfov visoki položaj in sloves zbiralca knjig z žlahtnim okusom.

Novembra 1645 je Kircher prvo izdajo dela *Ars magna* posvetil nadvojvodi Ferdinandu, prvorojencu cesarja Ferdinanda III. Cesarjevič je bil nekaj mesecev pozneje izvoljen za kralja Češke (21. 6. 1646), tako da je dobro obveščeni Kircher gotovo ujel ravno pravi trenutek za posvetilo. Volfov brat Janez Vajkard Turjaški je bil tisti čas že prestolonaslednikov novi vzgojitelj. Tako je Kircherjeva pobuda za posvetilo šla predvsem skozi vzgojite-

ljeve roke in je po tej poti knjiga bržkone prišla v Volfovo knjižnico. Kircher mu je ni ravno podaril, saj je takšne primere Schönleben posebej omenil v lastniških zaznamkih. Kircher pa je gotovo kakšen izvod knjige dal Janezu, ki ga je pozneje prinesel v bratovo knjižnico. Kakor koli že, *Ars magna* ni bila med Volfovimi knjigami ob popisu leta 1668, čeprav je leta 1658 Schönleben na njeno naslovnico zapisal Volfov ekslibris. Pričakovali bi jo v oddelku za arhitekturo, vendar je katalog tam ne omenja. Turjačani so jo namreč podarili ljubljanskim jezuitom, ki so vanjo leta 1697 dodali še svoj ekslibris. Postala je poglobitveni priročnik za prvo desetletje visokošolskega pouka fizike in matematike v Ljubljani.

¹²⁵ Prav tam, list 343.

Preglednica 11:
*Kircherjeve knjige v Volfovi knjižnici*¹²⁶

Ekslibris	Tiskano	Naslov, kraj; oseba, ki ji je bila knjiga posvečena	Stran in oddelek v katalogu
1655	1641	Artis Magnetica, Rim; cesar Ferdinand III.	327, matematika
1658	1646	Ars Magna lucis, Rim; Ferdinand IV.	
	1650	Musurgia Universalis. 1-2, Rim; nadvojvoda Leopold Wilhelm	397, glasba
	1650	Musurgia Universalis. 1. del, Rim; nadvojvoda Leopold Wilhelm	397, glasba
	1650	Musurgia Universalis. 2. del, Rim; nadvojvoda Leopold Wilhelm	397, glasba
	1652, 1654	Oedipus Aegyptiacus, Rim	
1658	1656	Itinerarium, Rim (Donum Authoris)	329, matematika
	1656	Structura globi Coelestis (Iter Extaticum I), Rim	327, matematika
1658	1657	Structura globi terrestris (Iter Extaticum II; Mundus Subterranei). 1-3, Rim	327, matematika
	1658	Scrutinium physico medicum, Rim	315, medicina
1663	1661	Diatribae de prodigiis, Rim; nadvojvoda Leopold Wilhelm (ex dono Authoris)	233, zgodovina Cerkev
1664	1663	Polygraphia, Rim (dar pisca v Rimu 3. 3. 1664)	
	1667	Historia Chinensis. Amsterdam	244, posvetna zgodovina
	1667	Regnum natura magneticum, Rim	337, filozofija
	1669	Ars Magna sciendi seu combinatorica, Amsterdam	369, jezikoslovje
	1671	Descriptio Latium veteris et nova, Amsterdam	244, posvetna zgodovina

Zaključek

Študentska popotovanja so Volfa vzpodbudila k zbiranju del jezuitov Kircherja, Schotta, Bartolija pa tudi njihovih florentinskih nasprotnikov v knjižnici, ki se je s 7000 zvezki povzpela med najboljše baročne zbirke v Evropi. Baron Janez Vajkard Valvasor in drugi mladi kranjski plemenitaši so se prav ob Volfovem omizju in z branjem njegovih knjig navzeli ljubezni do kranjske domovine. S pisanjem Valvasorja, ki je v lastni knjižnici zbral kar dvaindvajset Kircherjevih del, so jezuitske knjige iz Volfove knjižnice prispevale k poznejši samobitnosti slovenskega naroda.

V času Volfa Engelberta Turjaškega nemške dežele in habsburška monarhija niso bile tako pomembno tiskarsko središče ali torišče novih idej kot severna Italija. Kljub temu je bil Volf močno navezan na pisce iz Gradca, Dunaja in drugih domačih habsburških mest, tako da je tam nabavljal številne knjige in rokopise naravoslovno-matematične vsebine. Predvsem pa je seveda nabavljal domača glasbena dela, ki so kmalu začela uspešno tekmovali z italijanskimi vzorniki in so jih z Mozartom celo presegla.

Zahvala

Dr. Matiji Žargiju se zahvaljujem za kopije kataloga Volfovih knjig (HHStA, FAA).

Viri in okrajšave

AS – Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani

HHStA, FAA - Dunaj, Minoritenplatz 1, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Dep. Fürstlich Auersperg'sches Archiv, VII Laibach, A 14/4 conv. 1 Laibach-Fürstenhof 1729-1895.

NUK – Signature Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani

T – Turjačanove knjige in rokopisi, naštet v Volfovem katalogu iz leta 1668 po dopolnjenem prepisu iz leta 1762 (HHStA, FAA).

¹²⁶ HHStA, FAA.

Literatura

- Andritsch, Johann.** *Die Matrikel der Universität Graz.* Band 6/2 (1630-1662). Graz 1977, 1980.
- Auersperg, Wolfgang Engelbert.** *Orbis lusus, pars prima; seu Lusus geographicus. Defensus... ab illustrissimo ... comite Wolffgango Engelberto ab Auersperg in alma universitate graecensi, praeside R. P. Matthia Kirchoffer.* Typis F. Widmanstadii, Graecii 1659. (T; Semeniška knjižnica).
- Baraga, France** (ur.). *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596-1691).* Družina, Ljubljana 2003.
- Barozzi, Francesco; August, vojvoda Braunschweig-Lüneburg.** *Das Schach, oder König Spiel.* Sexennium, Lipsiae 1616/1617. (T).
- Bartoli, Daniello.** *Dell' historia della Compagnia di Gesu. L'Asia... parte prima.* Roma 1653 : I. de' Lazzeri (T). Ponatisi oziroma naslednja dva dela: Roma 1662: (T).. *Dell' historia della Compagnia di Gesu la Cina: terza parte dell' Asia.* Roma, Varese 1663. (T).
- Bartoli, Daniello.** *La povereta contenta.* Baba, Venetia 1661. (NUK-4957).
- Bartoli, Daniello.** *De la Geographia transformata al morale parte prima (Geographia Politico-Moralis).* Egidio Ghezi, Roma 1664. (NUK-386).
- Bartoli, Daniello.** *L'uomo al punto cioè l'huomo in punto da morte considerato dal padre Daniello Bartoli dalla Compagnia di Gesù.* Nicolò Pezzana, Venetia 1668 (T; NUK-14691). Ponatis: Bologna 1669. (T).
- Bartoli, Daniello.** *La tensione e la pressione disputanti qual di loro sostenga l'argentovivo ne'cannelli dopo fattone il Vuoto. Discorso del P. Daniello Bartoli della compagnia di Gesu.* Gioseffo Longhi, Bologna 1677. (T).
- Benvenuto, E.** *L'instituzione di una nuova scienza: de resistenza solidorum.* Tribute to Galileo in Padova. IV. Lint, Trieste 1992. Str. 225-272.
- Bircher, Martin.** *The "splendid library" of the Counts of Auersperg in Ljubljana.* The German Book 1450-1750. (ur. Flood, John L.; Kelly, William A.). British Library, London 1995. Str. 285-297.
- Boas Hall, Marie.** *Henry Oldenburg. Shaping the Royal Society.* University Press, Oxford 2002.
- Craig, Martin.** *With Aristotelians Like These, Who Needs Anti-Aristotelians? Corpuscular Matter Theory in Niccolò Cabeo's Meteorology.* Early Science and Medicine. 2006,11/2; str. 135-161.
- Cruxilla, Janez Krstnik.** *Placita Philosophia ... de ente Logico cognoscibili qua sub auspiciis serenissimi Caroli Josephi Archeducis Austriae Magnorum caesarum fratris, filii Nepotis, publicae disputationi proponit Georgis Siegfrius S.D.I. Comes a Dietrichstein.* Widmanstand, Graecii 1661. (NUK-4729).
- Cruxilla, Janez Krstnik.** *Cruxilla, Joanne Baptistae Soc. Jesu & Georg Sigfridus Comes Dietrichstein Gracensis AA. LL. Et Philosophiae Baccalaureus nec non Academiae Juventutis Parthenius Princeps praes. Joanne Baptist. Cruxillae e Societatis Jesu... Graecii philosophia quinquepartita quam sub Augustissimis Auspiciis invictissimi, ac Potentissimi Leopoldi I. Romanorum Imperatoris semper Augusta Hungariae, et Bohemiae Regi set. Em. In Alma et Celeberima Gracensi Universitam pro conceq...* Widmanstand, Graecii 1662. (NUK-5030).
- Dadić, Žarko.** *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata.* SNL, Zagreb 1982.
- Dolar, Anja.** *Valvasorjeva knjižnica. Theatrum vitae et mortis humanae.* Narodni muzej, Ljubljana 2002. Str. 259-275.
- Dolinar, France-Martin.** *Das Jesuitenkolleg in Laibach und die Residenz Pleterje 1597-1704, Dissertatio ad Doctoratum in Facultate Historiae Ecclesiasticae Pontificiae Universitatis Gregoriana.* Tiskarna Ljubljana, Ljubljana 1976.
- Dular, Anja.** *Valvasorjeva knjižnica. Theatrum vitae et mortis humanae.* Narodni muzej, Ljubljana 2002. Str. 259-275.
- Galilei, Michelangelo.** *I primo libro d'intavolatura di liuto Nelquale si contegono varie sonate: come, toccate, gagliarde, correnti, volte, passemezzi, & salterelli, nuovamente composto e dato in luce.* Monaco de Baviera 1620. (T).
- Gorman, Michael John.** *Jesuit Explorations of the Torricellian Space: Carp-Bladders and Sulphurous Fumes.* MEFRIM. 1994,106/1; str. 7-32.
- Gumpfenberg, Wilhelm.** *Idea Atlas Mariani de Imaginibus miraculosis B. V. Mariae.* Carol Zanotti, Tridenti 1655. Ponatisi: Atlas Marianus. Viennae 1672 (z Geyerjevim prispevkom: Imago B.V.M. Societatis Jesu, No.

- CCXI, strani 321-322 in No. CDLXXI, stran 565).
- Grzebien, Ludwik.** Kochanski and the Jesuits. *Organon* (Varšava) 1978, 14; str. 51– 59.
- Hermelink, Heinrich** (ur.). *Die Matrikeln der Universität Tübingen*. Kraus reprint, Nendeln/Liechtenstein 1976.
- Höfler, Janez.** *Glasbena umetnost pozne renesanse in baroka na Slovenskem*. Partizanska knjiga, Ljubljana 1978.
- Kircher, Athanasius.** *Magnes sive de Arte Magnetica libri tres Authore P. Athanasio Kirchero...* (*Artis Magnetica*). Ludovic Grignan, Romae 1641. (T).
- Kircher, Athanasius.** *Athanasii Kircheri Fulden-sis Bvchonii e Soc. IESU Presbyteri Olim in Herbipolensi, & Avenionensi Societatis IESU Gymnasiis Orientalium linguarum, et Mathesos, nunc huius in Romano Collegio Professoris Ordinarii Ars Magna Lucis et Umbrae, In decem Libros digesta Quibus Admirandae Lucis et Umbrae in mundo, atque adeò universa natura, vires effectusq. uti nova, ita varia nouorum reconditorumq. speciminum exhibitione, ad varios mortalium usus, panduntur. Cum Privilegio Sac. Caesar. Maiestatis. Romae 1646. Sumptibus Hermanni Scheus. MDCXLVI: Ex Typographia Ludovici Grignani. Superiorum Permissu. Liber I Physiologia Lucis, Sciasiphia, Ars Chromatica. Liber Primus Physiologia Lucis & Umbrae. Pars Prima Photosophia, sive de lucidis mundi corporibus, luminisque ab iis profluentis naturae & affectione* (T, NUK-8100).
- Kircher, Athanasius.** *Musurgia universalis, sive Ars magna consoni et dissoni in X. libros digesta. Quà Universa Sonorum doctrina, et Philosophia, Musicae que tam theoreticae, quam practicae scientia, summa varietate traditur; admirandae Consoni, et Dissoni in mundo, adeòque Universâ Naturâ vires effectusque, uni nova, ita peregrina variorum speciminum exhibitione ad singulares usus, tum in omnipoene facultate, tum potissimum in Philologia, Mathematica, Physica, Mechanica, Medecina, Politica, Metaphysica, Teologia, aperiuntur et demonstratur. Dediçi Fran-cisca Corbellettija, Romae 1650.* (T).
- Kircher, Athanasius.** *Oedipus Aegyptiacus. Oedipus Aegyptiacus Tomi secundi Pars altera...* Vitalis Masscardi, Romae 1652, 1654. (T).
- Kircher, Athanasius.** *Itinerarium Extaticum quo mundi opificium id est Coelestis expansi, siderumque tam errantium, quam fixorum natura, vires, proiprietates, singulorumque compositio & structura, ab infimo telluris globo usque ad ultima Mundi confinia, per ficti raptus integumentum explorata, nova hypothesei exponitur ad veritatem. Interlocutoribus Cosmiele et Theodidacto (Structura globis Coelestis). Vitalis Mascardi, Romae 1656.* (T).
- Kircher, Athanasius.** *Iter Extaticum II. Qui et Mundi Subterranei Prodromus dicitur. Quo Geocosmi opificium sive Terrestris Globi Structura... In III. Dialogos distinctum* (Structura globis terrestres). Mascardi, Romae 1657. (T).
- Kircher, Athanasius.** *Athanasii Kircheri e Soc. Jesu Scrutinum Physico-Medicum Contagiosae Louis, quae Pestis dicitur. Quo Origo, causae, signa, prognostica Pestis, nec non insolentes malignatis Naturae effectus, qui statis temporibus, caelestium influxuum virtute et efficacia, tum in Elementis; tum in epidemiis hominum animantiumque morbis elucescunt, una cum appropriatis remediorum Autidotis nova doctrina in lucem eruuntur. Ad Alexandrum VII. Pont. Opt. Max. Typis Mascardi, Romae 1658.* (T).
- Kircher, Athanasius.** *Athanasii Kircheri Soc. Iesu Diatribe. De prodigiosis Crucibus, quae tam supra vestes hominum, quam res alias non pridem post ultimum uncendium Vesuvij Motis Neapoli comparuerunt.* Vitali Mascardi, Blasius Dversin, Romae 1661. (T).
- Kircher, Athanasius.** *Athanasii Kircheri e Soc. Jesu, China monumentis: qua sacris qua profanis, nec non variis naturae & artis spectacularis, aliarumque rerum memorabilium argumentis illustrata, auspiciis Leopoldi Primi Roman. Imper. Joann Jansson (Janszon) a Waesberge & Elizeum Weyerstraet, Amstelodami 1662.* (T).
- Kircher, Athanasius.** *Athanasii Kircheri e Soc. Jesu Polygraphia nova et universalis, ex combinatoria arte detecta. Quà Quiuis etiam Linguarum quantumvis imperitus triplici methodo, Prima, Vera et reali sine ulla latentis Arcani suspitione, manifestè; Secunda, per Technologiam quandam artificiosè dispositam. Tertia, per Stenographiam impenetrabili*

- scribendi genere adornatam, unius vernaculae linguae subsidio, omnibus populi set linguis clam, aperte; obscure, et dilucidè scribere et respondere posse docetur, et demonstratur. In III. Syntagmata distributa In Principum gratiam ac recreationem inventa et in lucem edita. Felicibus Auspiciis Leopoldi Rom. Imperat. Semper Augusti. Ex Typographia Varjesij, MDCLXIII, Romae 1663. (T).
- Kircher, Athanasius.** Athanasius Kircheri e Soc Iesu, Magneticum Naturae regnum, sive disceptatio Physiologica De triplici in Naturam rerum Magnete, iuxta triplicem eiusdem Naturae gradum digesto Inanimato Animato Sensitivo Quae Occultae prodigiosarum quarundam motionem vires et proprietates, quae in triplici Naturae Oeconomia nonnullus in corporibus noviter detectis observantur, in apertam lucem eruuntur, et luculentis argumentis, experientia duce, demonstratur. Ad Inclutum, et Eximium Virum Alexandrum Fabianum Novi orbis Indigenam. Typis Ignatii de Lazaris, Romae 1667. (T).
- Kircher, Athanasius.** Athanasii Kircheri, e Soc Iesu Ars Magna sciendi seu combinatorica, in XII Libros Digesta, qua nova et universali Methodo Per Artificiosum Combinationum contextum de omni re proposita plurimis et prope infinitis rationibus disputari, omniumque summariaquedam cognitio comparari potest. Ad Augustissimum Rom. Imperatorem Leopoldum Primum, Justum, Pium, Felicem. Apud Joannem Janssonium (Janszon) à Waesberge, et Viduam Elizei Weyerstraet, Amstelodami 1669. (T).
- Kircher, Athanasius.** Latium, id est nova et parallela Latii tum veteris tum novi descriptio: Qua quaecunque vel natura, vel veterum Romanorum ingenium admiranda effecit, geographico-historico-physico ratiocinio, juxta rerum gestarum, temporumque seriem, juxta rerum gestarum, temporumque seriem exponitur & enucleatur. Apud Joannem Janssonium à Waesberge, et haeredes Elizei Weyerstraet, Amstelodami 1671. (T).
- Kircher, Athanasius.** Ath. Kircheri Epistola responsoria ad Quir. Kuhlmani Epistolam de Arte magnâ sciendi. Batavorum, Lugduni 1674. (T).
- Kirchoffen, Franciscus Matthias Kirchoffer di.** L'Aritmetica macherata com 18. centurie di problemi novissimi, matematici, politici, e curiosi, insieme coll'idea dell'arte d'approfittarsi nel caminar per il mondo. Appresso Gio. Giacomo Hertz. In Venetia 1673.
- Knod, Gustav C.** (ur.). Die alten Matrikeln der Universität Strassburg 1621 bis 1793. Kraus-Thomson, Nendeln/Liechtenstein 1976.
- Krones, Franz.** Die Geschichte der Karl Franzes Universität in Graz 1585-1885. Verlag Karl Franzes Universität, Graz 1886.
- Kuznecov, Boris Grigorjevič.** Galileo Galilei. Nauka, Moskva 1964.
- Lukács, Ladislaus S. J.** Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. I (1551-1600). Institutum Historicum S. I., Romae 1978.
- Lukács, Ladislaus S. J.** Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. II (1601-1640). Institutum Historicum S. I., Romae 1982.
- Lukács, Ladislaus S. J.** Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1555-1773), I. Institutum Historicum S. I., Romae 1987.
- Lukács, Ladislaus S. J.** Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1555-1773), II-III. Institutum Historicum S. I., Romae 1988.
- Maranini, Anna.** La biblioteca di un erudito: Francesco Pifferi da Siena. Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1999/47; str. 127-196.
- Magini, Anton.** Supplementum Ephemerides, ac Tabularum Secundorum Mobilium... Damian Zenar, Venetiis 1614.
- Magini, Anton.** Ephemerides Coelestium Motuum... Damian Zenar, Venetiis 1616.
- Mayr, Joannis Baptistae.** Catalogus Librorum qui Nundinis Labacensibus Autumnalibus in Officina Libraria Joannis Baptistae Mayr, Venales prostant. Anno M.DC.LXXXVII (sic!). Mayr, Ljubljana 1678.
- Mayrhauser (Mayerhauser), Franciscus.** Cometa anni M.DC.LXI, Poitquam lucere defijt, in lucem elucubratus iterum, ac Reverendissimo, et Amplissimo Proefuli Domino, Domino Christophoro Celeberrimo... Oblatus à Cliente Fr. Francisco Mayrhauser... Georgy Kramer, Provincie Carinthie 1661. (T).

- Mecenseffy, Grete.** *Im Dienste dreier Habsburger. Leben und Werken des Johann Weikhard Auersperg (1618-1677).* Archiv für österreichische Geschichte. 1938, 114/2; str. 295-509.
- Molè, Rudolf.** *K zgodovini knežjega dvorca. Kronika*, 1937, 4/4, str. 48-50.
- Morolli, Gabrielé** (ur.). *Siena 1600 Circa: Dimenticare Firenze.* Santa Maria Della Scala, Siena 2000.
- Pifféri, Francesco.** *Sfera di Gio. Sacro Bosco tradotta, e dichiarata da don Francesco Pifféri.* Salustro Marchetti, Siena 1604.
- Poggendorff, Johann Christian.** *Biographisch-Literarisches Hadwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften von J. C. Poggendorff, I-II.* Johann Ambrosius Barth, Leipzig 1863-1898. Ponatis: B. M. Israël N. V., Amsterdam 1965.
- Poppi, Antoinino.** *La scientificità del discorso teologico della scuola Padovana del seicento. La presenza dell'Aristotelismo padovano nella filosofia della prima modernità* (ur. Piaia, Gregorio). Antenore, Roma-Padova 2002; str. 399-392.
- Pozzo (Putei), Andrea.** *Perspectiva pictorum et architectorum Andreae Putei e Societatis Jesu pars secunda in qua proponitur modus expeditissimus delineandi opticè omnia que pertinent ad architecturam (Prospettiva de' pittori e architetti a' Andrei Pozzo...)* Pars secunda in qua proponitur nodus opticè omnia quae pertinent ad architecturam. Joan Jacob Bohemi apud J. Angelina Custodi, Romae 1693, 1700. (NUK-8049). Ponatis: 1708 (Frančiškanski samostan Novo mesto).
- Preinfalk, Miha.** *Auerspergi. Po sledih mogočnega tura.* Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana 2005.
- Prelovšek, Damjan.** *Ljubljanska arhitektura 18. stoletja. Zgodovina Ljubljane.* Kronika, Ljubljana 1984; str. 177-188.
- Von Radics, Peter.** *Die Fürst Carlos Auersperg'sche Hausbibliothek in Laibacher Fürstenhofe.* Wiener Zeitung (priloga) Beilage zur k. Österreichische Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst, und öffentliches Leben. Herolds Sohn, Wien 1863; str. 624-631.
- Von Radics, Peter.** *Denner. Der verirrte Soldat; oder: Des Glück's Probirstein.* Ein deutsches Drama des XVII. Jahrhunderts aus einer Handschrift der k.k. Studienbibliothek in Laibach. Franz Suppan, Agram 1865.
- Von Radics, Peter.** *Frau Musica in Krain.* Ljubljana 1877.
- Von Radics, Peter.** *Der Erste Fürst Aursperg als Student in Bologna (1633).* V: Bilder Oesterreichischer Vergangenheit und Gegenwart; 1885, 3/12. Separat: Sacher-Masoch, Leipzig 1885. Str. 37-40.
- Von Radics, Peter.** *Ernstes und Heiteres aus einer Cavalierbibliothek des 17. Jahrhunderts.* V: Bilder Oesterreichischer Vergangenheit und Gegenwart. 1885, 3/12; str. 416-421. Separat: IV. Ernstes und Heiteres aus einer Cavalierbibliothek des 17. Jahrhunderts. Sacher-Masoch, Leipzig 1885. Str. 26-36.
- Von Radics, Peter.** *Die Entwicklung des deutschen Bühnenwesens in Laibach.* Ljubljana 1912.
- Reisp, Branko.** *Janez Vajkard Valvasor.* Mladinska knjiga, Ljubljana 1983.
- Schott, Gaspar.** *P. Gasparis Schotti Mechanica hydraulico-pneumatica qua praeeretur quòd aquei elementa natura, proprietates, vis motrix, atque occultis cum aëre conflictus, à primis, fundamentis demonstratur: omnis quoque generis experimenta Hydraulico-pneumatica recluduntur: & absoluta machinarum aquarum & aëre animandarum ratio ac methodus praescribitur: opus bipartitum, cujus Pars I., Mechanicae hydraulico-pneumaticae theoriam continet: Pars II., Ejusdem praxin exhibet, machinasque aquarias innumeras, uti & organa, aliaque instrumenta, in motum ac sonum concitat: nec non varia technasmata, quae motum perpetuum v aquae spondent, exponit: accessit experimentum novum Magdeburgicum, quo vacuum alij stabilire, alij evertere conantur.* Heredum Joannis Godefridi Schönwetteri excudebat Henricus Pogrín, Typographus Herbipoli, Francoforti ad Moenum 1657. (T, v pravezu s Schottovima Physica (1667) in Technica (1664); NUK-4158).
- Schott, Gaspar.** *P. Gasparis Schotti e Societate Jesu Schola steganographica: in classes octo distribute...* Johann Andrea Endter, Job Herz, Nuremberg 1665. Ponatis: Endter, Nuremberg 1680.
- Schott, Gaspar.** *Physica curiosa.* Endter, Herbipoli 1662. (T) Ponatis: *Physica curiosa, sive mirabilia naturae et artis libris XII. Comprehensa,*

- quibus pleraue, que de Angelis, Daemonibus. Hominibus, Spectris, Energumenis, Monstris, Portenslis, Animalibus, Meteoris, etc, rara, arcana, curiosaque; circumferuntur, ad Veritatis trutinam expenditur variis ex historia ac philosophia petitis disquisitionibus excutuntur, et innumeris exemplis illustrantur. Pars I et II. Endter, Herbipoli 1667. (NUK-8192).
- Schott, Gaspar.** *Magia universalis naturae et artis. Optica Acustica* I-II; III-IV. Hertz, Herbipoli 1657, 1658. (T) Ponatis: Joh. Martin Schönwetter, Bambergae 1677. (T) (NUK-8525).
- Schott, Gaspar; Kircher, Athanasius.** *Pantometrum Kircheriana hoc es instrumentum geometricum novum.* Hertz, Herbipoli 1660; Schönwelt, Francoforti. (NUK-4138).
- Schott, Kaspar.** *Cursus mathematicus, sive absoluta omnium mathematicarum.* Schönwetter, Herbipoli 1661. (T) Ponatis: Cholin, Francoforti 1674. *Cursus mathematicus, sive absoluta omnium mathematicarum.* Moen, Francoforti 1699. (NUK-4217).
- Schott, Gaspar.** *Technica curiosa, sive mirabilia artis libris XII. Comprehensa; quibus varia experimenta, variaque technasmata pneumatica, hydraulica, hydrotechnica, graphica, cyclometrica, chronometrica, automatica, cabalistica aliaque artis arcane ac miracula, rara et antehac inaudita eruditi orbis utilitati, delectationi disceptationique proponuntur.* Pars I. II. Hertz, Herbipoli 1664. (T) Ponatis: Endter, Herbipoli 1687. (NUK-8347).
- Sienell, Stefan.** *Die geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof.* Peter Lang, Frankfurt am Main 2001.
- Seifert, Herbert.** *Die Oper am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert. Wiener Veröffentlichungen zur Musikwissenschaft.* Zv. 25. Hans Schmeider, Tutzing 1985.
- Seifert, Herbert.** *Der Sig-prangende Hochzeit-Gott. Hochzeitsfeste am Wiener Hof der Habsburger und ihre Allegorik 1622-1699.* Musikwissenschaftlicher Verein, Wien 1988.
- Seifert, Herbert.** *Akademien am Wiener Kaiserhof der Barockzeit. Akademie und Musik. Festschrift für Werner Braun zum 65. Geburtstag* (ur. Frobenius, W. in drugi). Saarbrücken 1993. Str. 215–223.
- Smole, Majda.** *Graščine na nekdanjem Kranjskem.* DZS, Ljubljana 1982.
- Sommervogel, Carlos, S. J.** *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus, Première partie: Bibliographie par les Pères Augustin et Aloys de Backer, Nouvelle Édition par Carlos Sommervogel, S.J. Strasbourgeois, publiée par la province de Belgique, Tome I-IX.* Bruxelles-Paris 1890-1900.
- Sotheby's,** Bloomfield Place, New Bond Street, London W1A 2AA. *The Catalogue (A Collection) of Valuable Printed Books and Atlases of the Fifteenth to the Seventeenth Century Formed in the Seventeenth Century by a Continental Nobleman and Now the Property of Senhor German Mailhos and Senhora Johanna Auersperg de Mailhos from Uruguay.* Days of Sale Monday, 14th June 1982 Lots 1-223. Tuesday, 15th June, 1982 Lots 223-440 at eleven o'clock precisely each day. Sotheby's, London 1982.
- Sotheby's,** London. Second Day's Sale: 27th May, 1983 at 10:30 AM precisely, Continental and Early Printed Books and Bindings, The property of Señor German Mailhos and Señora Johanna Auersperg de Mailhos, of Montevideo, Uruguay. *The Catalogue of Valuable Printed Books and Atlases.* Sotheby's, London 1983. Str. 133–171.
- Strada, Famiano.** *Proclutionis Accademiam.* I. Mascard, Romae 1617. (T).
- Strada, Famiano.** *Famiani Stradae Romani e Societate Jesu de Bello Belgico.* Jacob Marc, Lugd. Batav. 1645. (T).
- Šerbelj, Ferdinand.** *Portret Volfa Engelberta grofa Auersperga mlajšega (*1641; †1709) in njegove žene Katarine Elizabete rojene pl. Trilleck. Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem.* (ur. Murovec, Darja in drugi). Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2005. Str. 159–161.
- Škerlj, Stanko.** *Italijanske predstave v Ljubljani od XVII. do XIX. stoletja. Kronika slovenskih mest.* 1934, 1, str. 98–105, 179–185.
- Umek, Ema.** *Erbergi in Dolski arhiv.* 1-2. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1991.
- Vanino, Miroslav.** *Isusovci i hrvatski narod, I. Rad u XVI stoljeću, Zagrebački kolegij.* Filozofsko-teološki institut družbe Isusove, Zagreb 1969.
- Verhulst, Sabine.** *»L'inegnator di scienze« dans le trattato dello stile e del dialogo de Sforza Pal-*

- lavicino. *Archives Internationales d'Histoire des Sciences*. 2005, 154/71. Str. 115–126.
- Weigel, Erhard.** *Speculum Uranicum aquilae romanae sacrum, das ist. Himels Spiegel darinnen ausser denen ordentlichen, auch die ungewöhnlichen Erdscheinungen des Himmels mit gebührenden Anführungen abgebildet, vornehmlich aber der im Gestirne des Adlers jügendthin entstandene Comet: nebenst einer neuen Himmels-Charte unter dem Asler des H. Römischen Reiches dargestellt wird.* Thomas Matthias Götzen/ Samuel Krebsen, Franckfurt/Jena 1661. (T).
- Weigl, Igor.** Ljubljanska palača knezov Auerspergov. *Kronika*. 2006, 54/1. Str. 29–48.
- Weigle, Fritz.** Die deutschen Doktorpromotionen in Siena von 1485–1804. *Quellen und Forschungen aus itallienischen Archiven und Bibliotheken*. 1944, 33. Str. 199–251.
- Weigle, Fritz.** Die Matrikel der deutschen Nation in Siena (1573–1738). 1–2. Max Niemeyer, Tübingen 1962.
- Weikhsman (Weickhsman, Weihman), Christoph.** *New-erfundenes grosses Königs-Spiel: Welches sich zwar mit dem Sinnreichen und jederzeit hoch berühmten Schach=Spiel in etwas vergleicht jedoch aber von demselbigen hierinnen mercetlichen unterschieden wird dasz desselbige nicht ner allein selbse under wei das gewohnliche Schache: Spiel...* Balthasar Kühnen, Ulm, 1664. (T).
- Žargi, Matija.** *Auerspergov knežji dvorec v Ljubljani* (Lozar Štamcar, Maja; Žvanut, Maja. (ur.)). *Theatrum Vitae et Mortis Humanae*. Narodni muzej, Ljubljana 2002. Str. 277–308.
- Žmuc, Irena.** *Zapuščina grofa Janeza Andreja Auersperga*. *Kronika*. 2003, 51/3. Str. 249–266.
- Kazalo oseb**
- Aleksander VII.** (Fabio Chigi, *1599; papež; †1667).
- Fabrizio Chigilio** (*1599, Siena; papež Aleksander VII., 1655; †1667)
- Domenico Bartaloni** (*1750, Rocca-strada; 1798, Siena).
- Daniello Bartoli** (*12. 2. 1608, Ferrara; SJ¹²⁷ 1623, Rim; †13. 1. 1685, Rim).
- Benjamin Bramer** (*1588, Felsberg; †1652, Ziegenhain).
- Marc Antonio Cesti** (*1623; †1669).
- Balthasar Conrad** (*1599, Niesse; †17. 5. 1660, Glatz).
- Mattheus Cossubius** (*1586, Pischkowitz v Šleziji; SJ 6. 1. 1603, Brno; †14. 6. 1642, Teschin).
- Georgius Dobronoki** (György Dobronocký, Dobronoky, Jurij, *2. 3. 1588, Dobrovnik (Dobronok); SJ 22. 10. 1610, Brno; †11/21/27. 5. 1649, Trnava).
- Janez Krstnik Dolar** (Dollar, Tollar, Tholarius, *1621, Kamnik; †1673, Dunaj).
- Pirro Maria Gabrielli** (*1643; †1705).
- Teofilo Gallaccini** (*22. 9. 1564, Siena; †27. 4. 1641, Siena).
- Bernard Geyer** (*23. 8. 1607, Stockerau; SJ 19. 8. 1623; †1. 9. 1676, Dunaj).
- Ignazio Guarini** (*1676, Lecce; SJ 1693; †1748, Dresden).
- Joseph Edler von Herbert** (Herverth, *2. 9. 1725, Celovec; SJ 28. 10. 1740, Celovec; †28. 3. 1794, Linz).
- Adam Kochanski** (*5. 8. 1631, Dobrzyn; SJ 24. 8. 1642, Wilno; †19. 5. 1700, Cieplce).
- Wolfgang Kilian** (*1581; †1662).
- Leopold Wilhelm Habsburžan, nadvojvoda** (*5. 1. 1614, Wiener Neustadt; †20. 11. 1662, Dunaj).
- Cosimo II. de Medici** (*12. 5. 1590, Firenze; nadvojvoda Toskane 1609; †28. 2. 1621, Firenze).
- Johannes Molitoris** (*1582, Koblenz; SJ 6. 9. 1606, Brno; †24. 10. 1625, Jidrichov Hradec (Novodomus, Neodomi)).
- Joannes Neronius** (Neronius, *1585/88, Tišnov (Tost) v Šleziji; SJ 25. 10. 1607, Brno; †29. 8. 1656, Praga).
- Péter Pázmány** (*1570; †1637).
- Vandido Pisto** (Pisto, *okoli 1736, Siena; †okoli 1780, Siena).
- Francesco Pifferi** (*okoli 1548, Monte San Savino).
- Andrea Pozzo** (Andreas Puteus, *30. 11. 1642, Trento; SJ 25. 12. 1665, Milano; †31. 8. 1709, Dunaj).
- Peter Pavel pl. Radics** (*26. 9. 1836, Postojna; †1912, Dunaj).
- Giovanni Battista Riccioli** (*17. 4. 1598, Ferrara; SJ; †25. 6. 1671, Bologna).
- Adrianus Romanus** (Adriaan van Roomen, *29. 9. 1561, Leuven; SJ; †4. 5. 1615).
- Johan Adolph pl. Schwartzberg** (*20. 9. 1615, Weibelkirchen; †1683).

¹²⁷ Societas Iesu – jezuiti.

- Valentin Stansel* (*1621, Olmutz; †18. 12. 1705, Bahia).
- Famiano Strada* (*1572, Rim; SJ: †6. 9. 1649, Rim).
- Michael Šikuten* (Sikuten, Sicuten, *26. 9. 1608, Šašinovec vzhodno od Zagreba; SJ 1. 11. 1630, Leoben; †17. 9. 1687, Gradec).
- Andrej Turjaški*, grof (Auersperg, *1556, Šumberk; †1594).
- Andrej Turjaški* (*1557; †1599).
- Ditrih (Teodorik) Turjaški*, grof (*2. 6. 1578, Ljubljana; †25. 8. 1634, Ljubljana).
- Ferdinand (Johann Baptist Ferdinand Franz) Turjaški*, 2. knez (*29. 9. 1655, Ljubljana; †22. 7. 1706, Ljubljana).
- Franc Karel Turjaški*, 3. knez (*22. 11. 1660, Dunaj; †6. 11. 1713).
- Herbard Turjaški* (Auersperg, *8. 11. 1613, Žužemberk; †28. 4. 1669, Zagreb).
- Janez Andrej Turjaški* (Auersperg, *16. 7. 1615; †8. 10. 1664).
- Janez Vajkard Turjaški* (Johann Weikhard Auersperg), 1. knez (*11. 3. 1615, grad Žužemberk; †13. 11. 1677, Ljubljana).
- Vajkard Turjaški* (Auersperg, *1575; †1607 Praga).
- Volf Engelbert Turjaški (Wolfgang Auersperg)*, grof (*22. 10. 1610, Žužemberk; †28. 4. 1673).
- Volf Engelbert Turjaški (Wolfgang Auersperg)*, grof (*1641; †1709).
- Urban VIII.* (Maffeo Barberini, *1568, Firenze; papež 1623; †29. 7. 1644, Rim).
- Janez Vajkard Valvasor* (*1641; †1693).
- Erhard Weigel* (*16. 12. 1625, Weiden na Rabi; SJ; †21. 3. 1699, Jena).

Zusammenfassung

NATURWISSENSCHAFTLICH-MATHEMATISCHE UND MUSIKALISCHE WERKE DER JESUITEN IN DER „FÜRSTLICHEN“ FIDEIKOMMISS-BIBLIOTHEK DES GESCHLECHTES AUERSPERG

Der Beitrag beschreibt die wichtigsten Werke der Grazer Jesuiten in der Bibliothek ihres bedeutendsten Laibacher Freundes und ehemaligen Studenten, des Landeshauptmannes Graf Wolf Engelbert Auersperg. Außerdem werden Werke anderer habsburgischer Jesuiten sowie Werke der namhaftesten römischen und deutschen Jesuiten vorgestellt. Der fünfzehnjährige Wolf kehrte als einer der letzten Krainer unter anderem deshalb zum katholischen Glauben zurück, da er sonst nicht an der Universität in Graz studieren hätte können. Während des Studiums in Graz kam er in Kontakt mit der zeitgenössischen Wissenschaft und erwarb zahlreiche Werke der Grazer Jesuiten für seine Bibliothek. Einige Handschriften aus Wolfs Bibliothek werden im Beitrag erstmals der Öffentlichkeit vorgestellt.

Wolf setzte seine Studienjahre in Norditalien fort, da aufgrund des Dreißigjährigen Krieges die deutschen Universitäten an Prestige verloren hatten. Daher nahm er vor allem italienische und venezianische Einflüsse auf, die bis dahin für Ljubljana charakteristisch waren (nicht so sehr in der Folgezeit). Wolf brachte italienische Neuerungen in den Bereichen der Oper, der Musik und der Physik aus dem toskanischen Zirkel von Galileo und dem jesuitischen römischen Zirkel von Kircher nach Ljubljana.

Schlagwörter: „fürstliche“ Fideikommiss-Bibliothek des Geschlechtes Auersperg in Ljubljana, Mathematikgeschichte, Physikgeschichte, Musikgeschichte, Jesuiten